

A kurucmozgalom francia kapcsolatai

1674—1679

HÉJJAS ESZTER

Bevezetés

A Habsburg-ellenes függetlenségi harcok résztvevői, vezetői a XVII—XVIII. században külső segítséget két irányból várhattak. Az egyik a Porta volt, mint Bécs fő ellensége. A török szövetség gondolata azonban általában a nehezen elfogadható lehetőségek közé tartozott a korabeli politikai gondolkodásban. A másik szövetséget a keresztény Európa, pontosabban Franciaország kínálta. A szembenállás a Habsburgokkal nem újkeletű elem a francia külpolitikában, s a magyar—francia kapcsolatok már I. Rákóczi György diplomáciájában is jelen voltak. Ettől kezdve a francia szövetség lehetősége végigkísérte a függetlenségi mozgalmak történetét.

A XVII. század második felében a Franciaországtól várt segítség gondolata már a királyi Magyarország főúri ellenzéki köreiben is felmerül. A szentgotthárdi csata és a vasvári béke után a növekvő elkeseredettség egyre erősebben indítja meg a külső kapcsolatok keresését egy esetleges Bécs elleni vállalkozás számára. Zrínyi Miklós első érintkezéseit XIV. Lajossal még hadi hírneve indokolja, a téli hadjárat után, mint annyian mások, a francia uralkodó is kifejezi elismerését a kereszténység nagy hőisének. Zrínyi halála után a Wesselényi-összeesküvés résztvevői, köztük is elsősorban Zrínyi Péter, már komolyabb szövetség létrehozására törekcsenek. 1668—70-ben XIV. Lajos elutasító választ ad Wesselényiéknek, a kapcsolat lehetősége mégis fennmarad a következő évtizedekben.

Az elutasítás legfőbb oka az 1668. január 19-én aláírt titkos szerződés XIV. Lajos és Lipót császár között. Az egyezmény francia érdekek szerint rendezte a spanyol örökösödés kérdését, amely jó ideje a konfliktus fő forrása volt a két uralkodó között, egyúttal kizárta a szerződő felek számára egymás ellenségeinek megsegítését.¹

1671. november 1-én a francia uralkodó újabb, saját, Hollandia elleni vállalkozását biztosító semlegességi szerződést köt Lipóttal. Bécsben ebben az időben erősen lekötik a magyarországi események, a Wesselényi-összeesküvés, illetve a bujdosók első, Teleki Mihály vezette támadása 1672-ben.

1. Hudita, I.: *Histoire des relations diplomatiques entre la France et la Transsylvanie au XVIIeme siècle*. Paris 1927. (Továbbiakban: HH) p. 232.

Ugyanekkor a váltakozó szerencsével folyó lengyel—török háborúban, 1673 végére ismét kiújult a hadiállapot, így Ausztria, felszabadulva a török fenyegetés alól, ismét nyíltan háborúra készül, spanyol szövetségben, Franciaország ellen.

*

A kuruc mozgalom francia kapcsolatainak alakulása francia részről mindenkor az európai helyzettől, elsősorban Ausztria háborús szándékától, illetve békére törekvésétől függött.²

Így 1674-ben Franciaország éppen a hadi helyzet miatt fordul fokozott érdeklődéssel Kelet-Európa felé.

Az egyik lehetőséget a lengyel királyválasztás kínálja. A francia diplomata, Forbin-Janson által is támogatott Sobieski trónrajutása az egyik keresett szövetségest ígéri Franciaországnak. Egyúttal az új lengyel uralkodó megkönnyítheti a kapcsolatteremtést Erdéllyel. A lengyel szövetség mellett ugyanis a Habsburg birodalmon belül mozgolódó magyar ellenzék, illetve az őket támogató Erdély jöhet szóba XIV. Lajos további keleti partnereként. Erdély ugyan külpolitikailag nem önálló, ám a Portával, mint esetleges szövetséggel XIV. Lajos amúgy is számol.

A magyar elégtelenségekkel fenntartott kapcsolatok történetében az 1674 és 1677 közötti időszak a „kísérletezés” kora, 1677 májusáig, a Varsóban aláírt francia—kuruc megegyezésig, többször változik a helyzet, egyre újabb akadályok merülnek fel.

Először a lengyel—török háború áll útjába a szövetségnek, hiszen a Porta csak a békekötés után hajlandó tárgyalni a magyaroknak nyújtandó esetleges segítségről. Majd később a lengyel uralkodó politikai irányváltása jelent egyre súlyosabb gondokat a tárgyaló feleknek. Sobieski közeledése Bécshez komolyan megnehezíti a Varsóban, illetve más lengyel városokban tartózkodó francia megbízottak helyzetét, s főleg erdélyi tárgyalásaik lehetőségét.

A szerződés megkötése lezár egy periódust, s a következő néhány évet részben a ratifikáció nehézségei, részben a vállalt kötelezettségek körüli viták jellemzik.

A kurucmozgalom számára sorsdöntő fordulatot, Thököly Imre meredeken felívelő pályájának kezdetét jelentő, s az addigi hadjáratoktól mind jellegében, mind eredményében merőben eltérő, közülük kiemelkedő 1678. évi hadjárat után a francia diplomácia tevékenységét a mindinkább bizonyossá váló európai békekötés határozza meg. Fő törekvése a varsói francia követnek, hogy a XIV. Lajos számára immár egyre feleslegesebbé váló magyarországi kötelezettségektől a király kívánsága szerint, úgymond tisztelességgel megszabaduljon.³

2. Itt jegyzem meg, hogy az általánosan elfogadott kuruc, kurucmozgalom megjelölés mellett, a felhasznált források szóhasználatának megfelelően szerepeltetem a bujdosók, illetve a korabeli terminológia szerinti elégtelenségek, malkontensek kifejezést.
3. Az 1678. évi hadjáratra és értékelésére részletesen: Benczédi László: *Rendiség, abszolútizmus és centralizáció a XVII. század végi Magyarországon (1664–1685)* Akadémiai Kiadó, Budapest 1980. (Továbbiakban: Benczédi) p. 84–87. Ez úton is hálás köszönetet mondok Benczédi Lászlónak, munkámhoz nyújtott értékes tanácsaiért, még nem publikált kutatásaiból származó szóbeli közléseiért.

I.1. Kapcsolatfelvétel

1674. május 21-én Sobieskit megválasztják lengyel királynak, s ebben nem kis része van a röviddel előbb Varsóba érkezett francia megbízottnak, Forbin-Janson marseille-i püspöknek. A királyválasztás után a francia követ hangsúlyozza, XIV. Lajos befolyására a Porta az éppen most folyó háborúban tisztességes békét fog ajánlani Lengyelországnak. Ezzel reméli, közelebb kerül a háború vége. A francia érdek a béke mielőbbi megkötésében kettős; a török erők felszabadulnak egy magyarországi hadjárat támogatására; a lengyelek esetleg szintén katonai akciót indíthatnak Ausztria ellen. Sobieski kész a békekötésre, s ezenkívül ígéretet tesz az Ausztria elleni támadásra Sziléziában, valamint a bujdosó magyarok támogatására is. Mindehhez azonban jelentős összegű pénzre van szüksége, amit a francia uralkodótól vár. XIV. Lajos ezt egyelőre megtagadja azzal az indoklással, hogy nincs módjában a segély kifizetése, amíg a török békét meg nem kötötték. Éppen ezért utasítja portai követét, járjon közbe a nagyvezérnél a mielőbbi békekötés érdekében.

Forbin-Janson feladata Lengyelországban a magyar ügyre vonatkozó tárgyalásokat minél hamarabb megkezdeni. Időt kell nyernie, ezenkívül pedig Lubomirski marsallal egyeztetni kell az esetleges szerződés és katonai akció részleteit. A követ fogadtassa el a szerződéstervezetet Sobieskivel. Igyekezzen elkötelezni a lengyel uralkodót a magyarországi hadjáratra, amint véget ér a török háború.

A francia megbízott már május 18-án ír a királynak a magyar hadjárat-tal kapcsolatban. Amennyiben XIV. Lajos a kért támogatást megadja, egy hadtestnyi katonát könnyen át lehet juttatni a lengyel határon, s az így segített akció majdnem olyan hatásos, mint egy sziléziái támadás.⁴

XIV. Lajos számára a legfontosabb a tárgyalás ténye maga. Mint kifejti, minden bizonnyal hamarosan a császári udvar is tudomást szerez a kapcsolatokról, a hír keltette nyugtalanság megfelelően szolgálhatja a francia érdekeket.⁵

Forbin-Janson elsősorban arra törekszik, hogy a király támogatásának ígéretével távoltartsa a bujdosó magyarokat a Béccsel való megegyezés gondolatától.⁶ Mindaddig ugyanis, amíg Lengyelország békét nem köt, s ennek megfelelően a Porta nem képes maga is haddal támogatni a magyarokat, XIV. Lajos hallani sem akar a megállapodásról. Addig is kívánatosnak látszik azonban Erdélyben folytatni a tárgyalásokat, ezért Forbin-Janson, Sobieskivel egyetértésben javasolja, küldjenek egy megbízottat Apafihoz.

A király szeptember 7-i levelében részben megígéri Sobieskinek a további pénzsegélyt, ennek feltétele a török béke, és a katonai akció Poroszországban; másrészt pedig Roger Akakia személyében kijelöli az erdélyi

4. Berenger, Jean: *A francia politika és a kurucok (1676–1681)* In: *Századok* 1976. 2. sz. p. 273–293. (Továbbiakban: Berenger 1976) p. 277.

5. A király Forbin-Janssonnak 1674. augusztus 3. — idézi Hudita, I.: *Répertoire des documents concernant les négociations diplomatiques entre la France et la Transylvanie au XVIIème siècle*. Paris 1926. (Továbbiakban: HR) nr. 93. p. 131.

6. Forbin-Janson a királynak 1674. augusztus 11. — idézi HR nr. 95. p. 132.

udvarba küldendő megbízottat. A diplomata ígérhet 100 ezer frank segílyt, s biztassa a bujdosókat további harcra.⁷ Forbin-Janson viszont közli az udvarral, a lengyel királyné nem bízik Akakiában, így ő nem alkalmas diplomáciai misszióra.⁸ Majd értesülve a bujdosók várakozásáról és segílykéréséről, még mielőtt XIV. Lajos beleegyezését megkapná, Nicolas Beaumont kiküldése mellett dönt. A francia katonatisztnek Sobieski útlevelet biztosít, és szeptember 23-i levelében Teleki Mihály figyelmébe ajánlja őt, mint személyes megbízottját.⁹

Beaumont küldetésének célja, hogy Apafival találkozáva igyekezzen megtudni a fejedelem álláspontját a különböző kérdésekben. Elsősorban azt, milyen a kapcsolata a bujdosókkal, illetve mi a véleménye az esetleges francia szövetségről. Biztosítsa a fejedelmet a francia király jóindulatáról és segítőkészségéről, emelje ki a különböző francia szövetségéseket, ezek közül is mindenekelőtt a lengyel szövetség előnyeit hangsúlyozza. Tudja meg, mi Apafi álláspontja a magyar koronával kapcsolatban, de amennyiben a fejedelem nem tart igényt a magyar királyi címre, ez még nem menti fel a bujdosók támogatásának kötelezettsége alól. A követ ne felejtse el hangsúlyozni, hogy ki kell használni a kedvező alkalmat, lehet, hogy a török nem lesz képes támogatni a bujdosókat, az alkalom elmulasztása pedig az ellenkező események veszélyével járhat.

Beaumont mindenről csak tájékozódjon, ezt nyomatékosan közölje is! A bujdosókkal kapcsolatban igyekezzen megtudni minél többet terveikről, ígérjen francia támogatást a legalkalmasabb formában, biztosítsa őket, hogy ennek célja csupán a segítségnyújtás. Vajon alkalmas lenne-e a bujdosók vezéréül a fiatal Zrínyi gróf? Vagy van-e más alkalmas személy a szabadsághősök leszármazottai között? Tájékozódjon katonai terveik, erejük felől, honnan kapnak segílyt, milyen területet ellenőriznek, melyek itt a legfontosabb erődök?

Vannak-e a bujdosók között jelentősebb *katolikus* személyek, vagy az ellentétben olyan katolikusok, akik hajlandók lennének őket támogatni egy komoly külföldi segítség hírére. Milyen kötelezettségeik vannak a Porta iránt? Melyek a lehetőségeik a török beleegyezése nélkül?

Általában szerezzen minél több információt, biztosítsa a bujdosókat, hogy Forbin-Janson megszerzi számukra a francia uralkodó segítségét. Miután Bécs nyilvánvalóan értesülni fog a tárgyalások híreről, a magyarokat olyan akciókra kell bírni, amelyek nyugtalaníthatják a császári udvart.¹⁰

Az utasítás itt felsorolt szempontjai szemléletesen bizonyítják, milyen alaposan dolgozott a francia diplomácia. Már a tárgyalások megindulásakor szinte személyekig pontosan ismerték, kik vehetőek számba esetleges vezetőként, illetve milyen személyiségeket kellene megnyerni. Természetesen a francia uralkodó számára nem lényegtelen az a körülmény, ha a magyar

7. Idézi HH p. 256.

8. Idézi HH p. 256.

9. *Erdélyi Országgyűlési Emlékek. 1540–1699.* Szerk. Szilágyi Sándor. t. I–XXI. Budapest 1875–1898. (Továbbiakban: EOE) t. XV. p. 428.

10. Gergely Samu: *Thököly Imre és a francia diplomácia.* I–VIII. közlemény. In: *Történelmi Tár* (1886–1888.) (Továbbiakban: GS:TH) I. In: TT 1886 p. 333.

ellenzék vezérei között ismert katolikus főurakat lehetne találni, hiszen ily módon bizonyítható, a császári elnyomás a hithű alattvalókat éppúgy sújtja, mint a protestánsokat.

Beaumont szeptember végén indult, és október első napjaiban érkezett meg Erdélybe. Elsősorban Telekivel tárgyalt, aki úgy vélekedett, nem szükséges találkoznia a fejedelemmel, s biztosította őt Apafi jóindulatú támogatásáról. Egyúttal azt is közölte, a fejedelem nem tart igényt a magyar koronára, s rendkívül örülne a bujdosók külföldi szövetségének, mert a török segítség esetén az ország megszállásától kellene tartania.¹¹

Teleki a tárgyalásokon mindjárt egy szerződéstervezetet is javasolt a francia küldöttnek, illetve megbízóinak. Kifejtette, hogy 12 ezer embert lát szükségesnek egy eredményes magyarországi hadjáratához, ehhez havi 40 ezer livre segélyt kér XIV. Lajostól. Teleki, elgondolása szerint, a támadás kezdetén csatlakozásra hívná fel Magyarország lakosságát, s a felhívás minden bizonnyal eredményes is lenne.

Hangsúlyozta azonban, hogy a Porta beleegyezését mindenképpen ki kell kérni, és várni. A lengyel—török béke megkötése esetén lengyel segélycsapatok is csatlakozhatnának a hadhoz, francia tisztek vezetésével. A katonai győzelem után a Portától engedélyt kérnek a nemzeti király megválasztására, de Teleki szerint azt az évi adófizetés biztosításával minden bizonnyal meg is kapják.¹²

Beaumont milderre azt az ígéretet tette, hogy hamarosan várható a szerződést megkötő személy kiküldése. Addig is támogassák a bujdosókat, Teleki igyekezzen megszerezni Apafi segítségét is.

XIV. Lajos nem szándékozott egyelőre szerződést kötni sem a bujdosókkal, sem pedig Erdéllyel. 1674 őszén engedélyezi 20 ezer tallér ajándék szétosztását a magyarok között, ám Forbin-Janson kérését, a támogatás növelésére, határozottan elutasítja. Azzal, hogy bizonyos összeget ajándékként szánt a bujdosóknak, azt kívánta elérni, hogy azok már ne tudjanak egyszerűen visszalépni a vállalkozástól. Nem szándékozott a csapatok fenntartására elégséges összeget biztosítani.

Egy ilyen távoli háború túlságosan költséges ahhoz, hogy megfelelően szolgálja érdekeit, egyébként sem valósítható meg az akció Sobieski támogatása nélkül. Ily módon semmire sem kötelezi magát a lengyel—török béke megkötése előtt.¹³ A francia uralkodó elutasítása voltaképpen nem meglepő. Bármennyire is szüksége volt a keleti szövetségesre, egyrészt ezt elsősorban Lengyelországban, illetve Sobieski személyében kívánta megtalálni, másrészt Erdély és a bujdosók nyilvánvalóan kisebb haderőt tudtak volna lekötni, még ha meg is valósul a tervezett hadjárat.

Ezentúl azonban azt is figyelembe kell vennünk, hogy bár a korabeli diplomácia, és főként a francia diplomácia egyik fő eszköze a pénz, XIV. Lajos igen megfontoltan költött ilyen célokra. Mindaddig, amíg úgy látta, nem elkerülhetetlen az ígért segély kifizetése, illetve célját más úton is

11. Forbin-Janson a királynak 1674. november 17. — idézi HR nr. 99. p. 134.

12. EOE t. XV. p. 429.

13. A király Forbin-Janssonnak — idézi HH p. 261.

meg tudja valósítani, nem fizetett, sokkal inkább csak ígért. Nagyon jellemző ez az erdélyi tárgyalások megindulásakor is. Még Sobieskinek is csak ígéri a pénzt, nyilván többek között azért is, nehogy az a segílyt a sziléziai támadás helyett a török háborúban használja fel. Pedig a lengyel uralkodó francia támogatással került trónra, és kezdetben legalábbis igen jók a kapcsolatai Franciaországgal.

Hogyne lenne szinte gyanakvó a francia király az alig ismert erdélyi politikusokkal szemben. Teleki ugyan óvatos, megfontolt, ebben az időben már tapasztalt, jó politikus, ezt egy alkalommal azonban nehéz komolyan bizonyítani. Egyébként ajánlata ugyan komolynak látszik, de ellene is szól néhány szempont. Egyebek között például 1672-es támadása, amely ugyan riadalmat okozott Bécsben, egyebet azonban nem. Sőt, Teleki nyilvánvalóan nem jó hadvezér, bár ez igazán csak később fog kiderülni.

Mindezen túl Erdély külpolitikai kötöttségei is jól ismertek. XIV. Lajosnak ugyan nem okoz gondot a török szövetség kérdése, keleti politikájának hagyományos partnere a Porta, az a tény, hogy a fejedelem bármibe csak török jóváhagyással kezdhet, erősen megkérdőjelezi esetleges akcióinak gyorsaságát, illetve a meglepetésen alapuló sikerét. Ebből a szempontból sokkal alkalmasabbnak látszik a kurucmozgalom, hiszen nekik nem kell semmiféle engedélyt sem kérni, velük kapcsolatban viszont a lázadó alattvalók „erkölcsi skrupulusa” merülhet fel. Így azután egyelőre minden marad a régiben. A francia diplomácia legfontosabb törekvése 1674 végén, 1675 elején a lengyel—török békekötés szorgalmazása. Erdéllyel kapcsolatban annyit tesznek, igyekeznek megakadályozni, hogy a bujdosók megegyezzenek Béccsel. A portai békekötések alkalmával ugyan Forbin-Janson megpróbálkozott némi kerülő manőverrel. Megbízottja azt próbálja elhinteni a török udvarban, a bujdosók attól tartanak, Apafi az ő kárukra kiegyezik Béccsel. A francia követ azt remélte, ha sikerülne Apafit megbuktatni, a Porta Zólyomit emelné a helyére, akitől a bujdosók több segítséget remélhetnének.¹⁴ Ez azonban szintén csak terv marad, megvalósítása nem jár sikerrel.

A megkezdett tárgyalásokat azonban sem Forbin-Janson sem Sobieski nem tartotta helyesnek teljesen megszakítani. A magyaroknak igen nagy szükségük van a segítségre, ezt a tényt előnyösen lehet felhasználni a francia külpolitika céljai érdekében. Így annak ellenére, hogy egyelőre nincs szó szerződésről, a kapcsolatok fenntartására immár tapasztalt diplomatát küldenek Erdélybe.

1675 elején Sobieski megbízottjának „kísérőjeként”, hogy ne keltsen a szükségesnél nagyobb feltűnést, Roger Akakia indult Lengyelországból elsősorban Telekihez.

14. Forbin-Janson jelentése 1675. március 29. — idézi HH p. 261.

I.2. Eredménytelen szerződéskisérletek

Amikor Roger Akakia 1675 februárjában Erdélybe utazott, XIV. Lajos utasítása szerint célja elsősorban a bujdosók eltökélttségének erősítése kellett legyen. Ezáltal nyugtalanság kelthető Bécsben, vajon nem támogatja-e a francia uralkodó titkon a lázadókat.¹⁵

A francia megbízottal elsősorban és legtöbbit ismét Teleki tárgyal, annál is inkább, mert Bánffy Dénes bukása után időközben méginkább megnőtt a befolyása a fejedelmi tanácsban.¹⁶ Megbeszéléseiken már kialakulnak a tervezett egyezmény pontjai. Ezek véglegesítésére a fejedelem tárgyal Akakiával.

A diplomatát Apafi is nagy előzékenységgel fogadja, mint Akakia írja „me donna une audience tres favorable.”¹⁷ A fejedelem kijelenti kész szerződést kötni a francia uralkodóval, ha ebben a bujdosók is bennefoglatatnak. Kéri, a francia udvar segítsen megszerezni a Porta engedélyét a tervezett hadjáratához.

Akakia kitérő választ ad, nincs felhatalmazása, 3 hónapon belül meglesz XIV. Lajos válasza. Addig Teleki, mint főparancsnok megkezdi a hadjáratot 12 ezer emberrel, de 40 ezer livre segélyt kér havonta, valamint 6 ezer embert Lengyelországból. Lényegében ez a megállapodás jelenti a fogarasi egyezményt.

Akakia 1675 májusában visszatér Lengyelországba. Bár Pomponne külügyi államtitkár március végén ismételten megerősíti, hogy a király bármennyire tudatában is van a magyar mozgalmak esetleges hasznának, nem kíván egy ilyen távoli és bizonytalan háborút vállalni,¹⁸ Forbin-Janson Akakia beszámolója alapján erőteljesen igyekszik meggyőzni az uralkodót, fogadja el a fogarasi egyezményt. Június 2-i levelében azt javasolja, egészítsék ki a szerződéstervezetet egy titkos ponttal, t. i., hogy Franciaország csak akkor teljesíti az abban vállalt kötelezettségeket, ha már egészen bizonyos a Porta támogatása felől. Véleménye szerint a francia diplomácia meg tudja szerezni a Porta hozzájárulását a katonai akcióhoz, hangsúlyozva, hogy céljuk egy, a Rákóczi György 1645-ös hadjáratához hasonló támadás Ausztria ellen.¹⁹

A francia diplomácia igyekszik további támogatást szerezni a bujdosóknak. Sobieski ugyan kinyilvánította készségét az együttműködésre, ezt azonban jónak látják minél biztosabb formában rögzíteni. Az 1675. június 11-én megkötött iawarow-i szerződés értelmében a lengyel uralkodó a neki ígért évi 200 ezer tallér segély, valamint a brandenburgi választóval szembeni francia segítség ellenében kötelezi magát, hogy megengedi a csapatok toborzását a Legkeresztényebb Király szolgálatára. Ugyanezt viszont meg-

15. XIV. Lajos 1675. február 7-i levelét idézi HH p. 262.

16. Telekinek a Bánffy-ügyről szóló híradását Beaumontnak l.: GS:TH/III. In: TT 1886 p. 339.

17. Akakia jelentése 1675. május 31. — idézi HH p. 264.

18. Pomponne Forbin-Janssonnak 1675. március 29. — idézi HR nr. 102. p. 137.

19. HR nr. 105. p. 139.

tiltja XIV. Lajos ellenségeinek, akár közvetett, akár közvetlen úton próbálkoznának ezzel.²⁰

Nyilvánvalóan lényeges pont ez a megállapodás, hiszen a lengyel—francia szövetség kérdése mindig eléggé bizonytalan. Lengyelországban erős az osztrákr barát párt, Sobieski ugyan lekötelezettje a francia udvarnak, a francia diplomácia szorgalmasan hivatkozik is erre a tényre. Az uralkodó azonban részben személyes, illetve családi okokból, vagy még inkább ezeket ürügyül felhasználva, egyre inkább Ausztria felé hajlik.

Ezekben az években még hajlandó magát kötelezni a bujdosók segítségére, a segítség megvalósítása egy-két év múlva már egyre több akadályba ütközik. Ebben a politikai irányvonalban két okot kell látnunk. Az egyik a kurucmozgalom törökossége, Sobieski joggal tart attól, ha egyszer Magyarországon török haderőkkel háború folyik, nem túl nagy nehézségbe ütközik a Porta számára a Lengyelország elleni hadjárat. A másik tényező a kétféle szövetségi lehetőség földrajzi vonatkozása. Ausztria szomszédos, s bármennyire is ütköznek érdekei egyes területeken Lengyelországgal, a fő ellenség, a török ellen mégis hatékonyabb együttműködést lehet kialakítani. Franciaország viszont egyrészt messze van, másrészt a francia szövetség a török veszélyt hordozza magában, részben Erdélyen keresztül, részben pedig azért, hogy az esetleges nyugati vállalkozásban a lengyel haderő le van kötve.

A törökellenes osztrák szövetség eszméje egyre jobban teret hódít a lengyel parlamentben, s az uralkodó bizonyos fokig kénytelen engedni ennek a tendenciának. Mindez erősebben az 1680-as években jelentkezik, addig is gondot okoz azonban a francia—kuruc kapcsolatokban.

A megkötött francia—lengyel szerződés mit sem változtat XIV. Lajos év eleji álláspontján a magyar ügyvel kapcsolatban. A francia uralkodó július 16-án véglegesen elutasítja a szerződés tervezetét. Az elutasítást azzal indokolja, hogy nem akarja magát elkötelezni, és nincs meggyőződve arról, hogy a költségek megtérülnek a magyarországi mozgalmak eredményei révén. Mindaddig míg a bujdosóknak nincs olyan vezérük, aki őket irányítani és összefogni tudja, hiábavaló kiadásai lehetnének csak a nekik adott segélyek által.²¹ Forbin-Janson a döntésről értesülve attól tart, vajon ez a családás nem vezeti-e a bujdosókat a Béccsel való megegyezésre. Igyekszik minden lehetőséget megtenni ennek megakadályozására, anélkül, hogy fölösleges költsékezésre kényszerítené uralkodóját.²²

A francia diplomácia érdeklődésének homlokterébe tehát ezzel a kérdéssel kapcsolatban ismét csak a lengyel—török békekötés kerül, tekintettel arra, hogy az uralkodó ragaszkodik ahhoz, csakis a lengyel—török háború befejezése után lehet valamiféle eredményes vállalkozásba kezdeni Magyarországon.

Forbin-Janson 1675. október 4-én keltezett híradásból arról értesül, hogy a Porta komoly érdekeket fűz a magyarországi hadjáratához. A nagy-

20. *Recueil des instructions données aux ambassadeurs et ministres de France (1648—1789)* Tom. I — Paris 1884 — (Továbbiakban: *Recueil*) t. IV. p. 141. note nr. 2.

21 A király Forbin-Janssonnak 1675. december 20. idézi HR nr. 109. p. 142.

22. Forbin-Janson a királynak 1675. március 8. — idézi HR nr 106. p. 139—140.

vezér személyes dicsőségének reménye, a kedvező klíma, a szomszédos török erők, Buda, Belgrád közelsége, valamint a fegyverben álló magyar lázadók kérése sok kétséget eloszlat. Ezenkívül most jó alkalom kínálkozik az ország maradék részének meghódítására, köti a Portát a bujdosóknak tett ígéret is, mindez elég lehetne a döntés meghozatalához. Ennek ellenére a Porta csak „suba alatt” hajlandó cselekedni. Eddig várt a háború állandósulására, és a császár meggyengítésére, most ha nem dönt nyíltan, annak vagy az az oka, hogy a szultán gyengének érzi magát, vagy pedig tart az egyesült seregek esetleges törökellenes támadásától. A francia ügyvivő úgy véli az utóbbi kétséget könnyen el lehetne oszlatni.²³

Néhány nappal később egy másik híradás megerősíti, sem a nagyvezér, sem a szultán nem gondolhat a megindulásra, nincsenek újabb csapatok. A Portán járt magyar küldöttek csak azt tudták elérni, hogy az erdélyi fejedelem és a határszéli pasák rendeletet kaptak, a bujdosókat tekintsék a szultán alattvalóinak, s ennek megfelelő mértékben segítsék őket. A Portának ez a gyengesége kiváló alkalmat nyújt a lengyel uralkodónak egy dicsőséges béke megkötésére, ezt a helyzetet semmiféle tárgyalással sem tudták volna elérni.²⁴

1676 elején tovább folynak a tárgyalások, előkészítő diplomáciai manőverek. Nointel portai francia követ, január 16-án azt írja, bár az uralkodó erre nem utasította, a lengyel béke mellett igyekszik a Bécs elleni háború gondolatát is ébren tartani a Portán.²⁵ Pomponne február 3-án ismét megerősíti, Sobieski hajlandó a békére, Nointel tehát ennek megfelelően kíséreljen meg mindent. A békekötés után a lengyel uralkodó segítséget nyújthatna XIV. Lajosnak. (Nyilvánvalóan a tervezett magyarországi hadjáratról van szó.) A Portának is érdeke a béke, hiszen az ő számára is előnyös lehetne a tervezett vállalkozás.²⁶

Minden erőfeszítés ellenére a tárgyalások elhúzódnak, a Porta eleinte olyan feltételeket szab, hogy a háború kiújulásától tartanak. Végül 1676 őszén sikerül megkötni a békeszerződést Lengyelország és a Porta között.

A franciaországi elutasító válasz után Apafi 1676 elején Absolon Dánielt küldi Forbin-Jansonhoz. A fejedelem panaszkodik, mennyire szükségük lenne a király segélyére. Van-e a követnek utasítása újabb tárgyalásokra? Forbin Janson azt válaszolja, semmit sem remélhetnek addig, míg a Porta beleegyezését meg nem kapták, különben előfordulhatna, hogy a szerződés megkötése után a Porta leállítaná az egész vállalkozást.

Absolon erre közli, a fejedelemnek parancsa van a Portától, amint lehet, gyűjtsön hadat, s vonuljon a bujdosók támogatására. Apafi minden bizonnal engedelmeskedni fog a parancsnak, de a teljes sikerhez nagyon nagy szükség lenne a francia uralkodó anyagi támogatására.²⁷ Sobieski

23. Koehler, Kurt: *Die orientalische Politik von Ludwig XIV.* Leipzig. 1907. (Továbbiakban: Koehler) p. 113–114.

24. Koehler p. 114.

25. Koehler p. 114–115.

26. Koehler p. 115.

27. Forbin-Janson a királynak 1676. március 5. idézi HR nr. 113. p. 144.

Absolon lengyelországi követjárásával kapcsolatban az erdélyi fejedelemnek nyújtott anyagi támogatás mellett foglal állást.²⁸

XIV. Lajos azonban továbbra is elutasító választ ad. A iawarow-i szerződés értelmében Sobieskitől vár kezdeményezést, illetve pénzt csak akkor ad, ha a lengyel uralkodó maga irányítja a vállalkozást. 1676 áprilisában, amikor Béthune márkit Lengyelországba küldi követként, a francia uralkodó részletesen kifejti véleményét a magyar kérdéssel kapcsolatban. Leszögezi, hogy a magyarországi kínálkozó alkalom igen kedvező lehet Sobieski számára, egyúttal dicsőséges is, és hasznos Franciaországnak. A bujdosók pártja igen nagy tekintéllyel bír, hadjárataik, amennyiben azt egy külföldi hatalom támogatja (értsd: Sobieski), mindennél alkalmasabb eszköz, hogy a császárt az örökös tartományokban állomásozó haderők visszavonására kényszerítse. A bujdosók felkínálták a koronát a lengyel uralkodónak, mondja az instructió, egyébként már a korábbi magyarországi mozgalmak vezetői is tapogatóztak Lengyelország felé, de az akkori osztrákbarát párt politikája nem kedvezett ennek a kísérletnek.

A Wesseléni-összeesküvés elmenekült hívei azóta is fegyverben állnak Felső-Magyarországon, már korábban is keresték a francia szövetség lehetőségét, illetve kértek segítséget az uralkodótól, XIV. Lajos azonban nem volt bizonyos abban, hogy egy ilyen távoli háborúban a kért pénzüsszegek valóban hasznosak lehetnek volna, bár felismerte a lehetőségben rejlő előnyöket saját politikája számára. Ahhoz, hogy a bujdosók mozgalmából a francia politika komoly szerezzen, Sobieski támogatására van szükség. Ez esetben kerülhet sor a iawarow-i szerződésben előírt subsidium kifizetésére, akár Poroszország, akár Magyarország a háború színhelye. Sobieski számára az alkalom igen kedvező, mellette szól a lakosság támogatása, a már létező fegyveres erő, illetve párt, valamint az erdélyi fejedelem támogatása. Lényeges azonban, hogy a tervezett hadjárat előfeltétele a Portával megkötött béke.²⁹

I.3. A varsói szerződés előkészítése és megkötése

1676. október 16-án végre megkötik az olyannyira várt lengyel—török békét, ezzel megnyílik az út a francia—kuruc egyezmény felé. Erdély csak 1676. szeptember végén kezdi újra sürgetni a francia segítséget, ekkor már bizonyos a békekötés.³⁰ Apafi Béthune-höz intézett október 3-i levelében ír a bujdosók helyzetéről (illetve erről Absolon ad hírt), valamint megerősíti saját hajlandóságát a szerződéskötésre.³¹ Ugyanebben az időben a fejedelem portai ágense Nointel márkit keresi fel, ismételten kifejezi Erdély hajlandóságát a francia szövetségre. Ezenkívül kéri Nointel segítségét, hogy Apafi követe Konstantinápolyon keresztül eljuthasson XIV. Lajoshoz.³²

28. Forbin-Janson a királynak 1676. április 19. — idézi HR nr. 114. p. 144.

29. Instructions au Sr Béthune 10 avril 1676. — *Recueil* t. IV. p. 140—152.

30. HH p. 272.

31. GS: TH/Va In: TT 1886 p. 341.

32. Nointel levelei 1676. szeptember 7., október 21. — idézi HH p. 279 és HR nr. 119. p. 147.

A fejedelem Béthune-höz intézett levelét Absolon Dániel vitte Lengyelországba, akit odaérkezésekor Sobieski is fogadott. Az audiencián természetesen jelen volt a két francia követ, Forbin-Janson és Béthune is. A lengyel uralkodó azt tanácsolja a francia diplomatáknak, küldjenek azonnal pénzsegélyt Apafinak és ígérjenek hamarosan tárgyalásokat. Ők azonban, felhatalmazás híján, csak egy szerződéstervezetet juttatnak Absolonnal Erdélybe, amire még az év vége előtt kérnek választ. Ugyanakkor Béthune utasítást kér királyától, Forbin-Janson pedig közli, Apafi és Teleki érdekei alapján biztosítottnak látja a vállalkozás komolyságát.³³ Béthune október 9-i levelében azt is megírja, véleménye szerint a bujdosók csak Apafi támogatásával cselekvőképesek, következőképp ki kell egészíteni seregeiket az erdélyi hadakkal.³⁴

Akakia 1676. november 17-én kelt emlékiratában kifejti, hogy a hadjárat támogatására szánt pénz annál is inkább jó befektetés, mert egy elnyomás ellen küzdő nemzetet segítene. Semmi nem ellensúlyozhatja jobban a császár megnövekedett hatalmi súlyát. Azonkívül nem mellékes szempont, hogy a francia uralkodónak nem kell csapatait, illetve hadifelszereléseit kockáztatnia, a pénzt bármikor könnyen el lehet juttatni Lengyelországba.³⁵

A francia diplomata okfejtése lényegében összefoglalja mindazt, amit el lehet mondani a francia érdekeltségről a magyar bujdosók támogatásával kapcsolatban. Ami a segítségnyújtást indokolja, a nyugati hadszíntér tehermentesítése, illetve a túlzott Habsburg-befolyás csökkentése. Mindezt a magyarországi mozgalmak által szinte a legkényelmesebben el lehet érni. Nem kell költséges csapatmozdulatokat tenni, nagy tömeg embert mozgatni, legfeljebb a magyarok kérésének megfelelően, néhány tisztet küldeni, akik irányítják majd a helyszínen toborzott segélyhadakat. Mi sem egyszerűbb, mint a pénzt eljuttatni Erdélybe, Lengyelország erre kiválóan alkalmas utat biztosít. Sokkal kevésbé kockázatos, mint a segítség bármilyen más formája.

Arról nem is szólva, hogy a mozgalom támogatására az erkölcsi alap is kiváló, hiszen a magyar elégtelenség ősi szabadságukért küzdenek az idegen elnyomással szemben. Talán ez az az érv, amelyet a legjobban lehet forgatni a mindenkori helyzet kívánalmai szerint. Azért is alkalmazzák oly szívesen a francia diplomaták mindvégig. És még valami. Ha mégis felmerülne a törvényes uralkodó ellen lázadók támogatásának aggálya, Erdély és Apafi személye megfelelő mentségként szolgál. Ezért is ragaszkodik Franciaország a lehető legutolsó pillanatig a fejedelem és Teleki részvételéhez a tárgyalásokban és a hadjáratban egyaránt.

XIV. Lajos már december 11-én felhatalmazza Béthune-t tegyen meg mindent, amit jónak lát a magyarországi hadjárat érdekében, akár a magyarok egyedüli, akár a lengyel, illetve erdélyi segélycsapatokkal együtt

33. Idézi HH p. 281. — Forbin-Janson már korábbi leveleiben is kifejti, milyen nagyra értékeli Teleki befolyását, hatalmát — L. 1676. február 16-i levelét a királyhoz — idézi HR nr. 111. p. 143.

34. HR nr. 111. p. 143.

35. Berenger 1976 p. 276.

végrehajtott akcióival kapcsolatban.³⁶ Az uralkodó elfogadja az Absolonnal elküldött szerződéstervezetet, hozzájárul évi 200 ezer tallér segély kifizetéséhez, egy 20 ezer fős sereg kiállítására esetén. Mindenesetre inkább csak a támadás után fizessék ki a pénzt, a lehető legkevesebb előleg mellett.³⁷

A szerződéstervezet szerint Erdély és a bujdosók közös sereget állítanak ki, Apafi fennhatósága alatt, Teleki fővezérségével. 12 ezer lovas, 8 ezer gyalogos, 20 ágyú szerepel a megállapodásban, kikötés, hogy a létszám 15 ezer alá nem csökkenhet. A fővezér Teleki, mellette 12 tagú tanácsadó testület működik, ebben részt vesz a francia király képviselője is. A császárral csak úgy köthetnek békét, ha ebbe XIV. Lajos beleegyezik. Ha a Porta eltiltaná a hadviselést, ezt a francia királynak jelenteni kell, s csak ezután 6 hónappal szüntethetők be a katonai akciók. XIV. Lajos szabadon dönti el, a sereget Magyarországon, Morvaországban, vagy Sziléziában akarja felhasználni. A szerződés mindaddig titkos, amíg a francia uralkodó jónak látja.³⁸

A szerződéskötésre irányuló készség nyilvánvaló fordulat a francia politikában. Az uralkodó két éven át következetesen elutasított minden egyezménykísérletet. A lengyel–török békekötés után a bujdosók már számíthatnak a Porta segítségére, s egyúttal Sobieski hadereje is felszabadult. A francia diplomácia arra számít, a lengyel uralkodót Brandenburg ellen lehetne felhasználni, az előző évi francia–lengyel egyezmény is erre irányult részben, Apafit és a bujdosókat pedig a császár ellen.³⁹

1676 őszén Absolon visszatér a szerződéstervezettel Erdélybe, de a nagyvezér, Köprili Ahmed halála, majd Kara Musztafa kinevezése bizonytalanná teszi a fejedelemség mozgásszabadságát. Így nem tudnak az ígért határidőre, karácsonyra, választ adni Béthune-nek. A következő év elején Teleki arról ír a varsói francia követnek, nem igazak a Béccsel való meg egyezésről terjesztett hírek, nem ezért késik válaszuk, s a fejedelem továbbra is reméli, hamarosan megkapja a Porta hozzájárulását.⁴⁰

Az 1676 őszi események hatására történt francia külpolitikai fordulat, a szerződéskötésre irányuló készség egyik jellemző eleme, hogy a következő év elején XIV. Lajos felhatalmazza varsói követét, mindarról tárgyalhat és szerződést köthet a magyarokkal, amit a francia érdekek szerint valónak talál.⁴¹ Béthune ennek alapján két megbízottját küldi Erdélybe, titkárárt, Révérend abbát, és Forvalt, akit szintén ügyes diplomatának tartanak. Tájékoztatniük kell Apafit, Telekit és a bujdosókat Béthune felhatalmazásáról, s arról, hogy ezek szerint a követ várja a magyar megbízottakat a szerződés aláírására.

36. HR nr. 121. p. 148. és HH p. 278.

37. A király levele Béthune-nek 1676. december 18. — idézi HR nr. 122. p. 148–149.

38. Trócsányi Zsolt: *Teleki Mihály. Erdély és a kurucmozgalom 1690-ig*. Budapest 1972. (Továbbiakban: TR:TM) p. 187.

39. TR:TM p. 188.

40. Teleki levele 1677. január 28. EOE t. XVI. p. 355–356.

41. *Oklevelek Teleki Mihály és a bujdosók diplomáciai alkudozásainak történetéhez. (1675–1685)* 1–2. közlemény. In: *Történelmi Tár* 1890. (Továbbiakban: OL:TM/X. In: TT/1890 p. 518–519.

A francia diplomaták Erdélybe érkezésekor a bujdosók viszonya Apafival és Telekivel igen rossz. A kurucok azzal vádolják Apafit, nem akarja őket segíteni, ezért nem törekedett a Porta engedélyének megszerzésére. Nem akarják elfogadni Teleki fővezérségét sem, aki viszont nem siet az ígért segítséggel.

Révérend és Forval több mint egy hónapot tölt azzal, hogy megpróbálja rábírní a magyarokat és a fejedelmet, küldjék el megbízottaikat Béthune márkizhoz. A bujdosók, Apafi és Teleki tartózkodása láttán, külön szeretnének tárgyalni a franciákkal. Révérend és Forval, tudva, hogy XIV. Lajos ragaszkodik Apafi részvételéhez, ellentmondanak ennek a kezdeményezésnek. Apafi végül a francia ágensek előtt kijelenti, ha a Porta engedélye megjön, nyíltan támogatja a bujdosókat, ha azonban az engedélyt nem kapná meg, kénytelen titokban cselekedni.

Végül mégiscsak kijelölik a megbízottakat, Apafi Macskási Boldizsárt, a bujdosók Farkas Fábiánt, Faigel Pétert és Absolon Dánielt küldik Varsóba az egyezmény aláírására.⁴² A követküldés bonyodalmaira jellemző, hogy Apafi április 26-án utasítja a bujdosókat, Lengyelországba küldött megbízottaik részére a felhatalmazást küldjék előbb Telekinek, hogy az megítélhesse, jól van-e megszerkesztve, s azután sürgősen utánuk küldhesse.⁴³

A szerződés-kötésre, mint ez nyilvánvaló, a bujdosók sokkal inkább hajlanak, mint az erdélyi fejedelem. Apafi részben aggályos, részben viszont az erdélyi politika számtalan megfontolásra intő körülménye készteti óvatosságra.

Macskási Boldizsárnak adott instructiója részletesen tartalmazza a fejedelem kikötéseit és fenntartásait. Apafi támogatja a bujdosókat, de ő a török alárendeltje. A Portán azonban igyekszik elérni, hogy szabad kezét kapjon az ügyben. Ha ez mégsem történne meg, bizonyos hívét küldi ki a hadakhoz. Ha a török visszarendeli, ezt időben tudatja a franciákkal, és mindaddig kinnmarad, amíg ez veszélyessé nem válik számára. Feltétlenül kéri XIV. Lajos támogatását is a Portán, a pénzsegély mellett.

Ha megkapja a török engedélyt, lövészerszámokat is visz magával. A főparancsnokságot fenntartja a maga, vagy Teleki számára, ugyanígy a 12 tagú tanács elnökletét. A francia uralkodó tudta nélkül nem fog meg egyezni a császárral, s ezt őtöle is elvárja.⁴⁴

A szerződés megkötésével kapcsolatban Teleki Mihály meglehetősen elégedetlen 1677 tavaszán. Amikor a fővezéri tisztről tárgyal, külön, személyére szóló szerződést kívánna kötni a franciákkal. Garanciákat kér a maga személyére, valamint családjának ezenkívül rendszeres évi pénzsegélyt is. Minderről egyelőre nincsen szó, illetve a kérdés megoldatlanul

42. Thököly naplója — 1677. április 1. — *Késmárki Thököly Imre naplója 1676—1678*. Közli Torma Károly. Pest 1866. — *Monumenta Hungariae Historica II. Scriptores. Magyar Történelmi Emlékek II. osztály. Írók. I—XXXVIII*. Pest 1857 — Budapest 1906. (Továbbiakban: MHHS) t. 18. p. 27.

43. *A bujdosók levéltára*. Sajtó alá rendezte Deák Farkas. Budapest 1883. (Továbbiakban: DF:BL) p. 159—160.

44. TR:TM p. 188.

marad. Éppen ezért elég sokáig akadályozza a magyar követség elindulását, így azok végül május 10-e körül érkeznek Varsóba.⁴⁵

A magyar megbízottakkal együtt Révérend is visszautazott Lengyelországba, Forval Fogarason maradt. A küldöttség elindulása után Apafi fogadta a francia diplomatát, aki részletes jelentésben számol be az audiencián elhangzottakról. A fejedelem kijelenti, nagy türelmetlenséggel várja a szerződés megkötését. Vajon XIV. Lajos diverziót kíván Ausztria ellen, vagy teljes változást Magyarországon? Ha Erdély háborúba lép Béccsel, és időközben a francia uralkodó békét köt Lipóttal, támogatja-e továbbra is XIV. Lajos az erdélyi vállalkozást? Forval biztosítja Apafit a francia király támogatásáról, de kétségeit fejezi ki, vajon a Porta eltérne-e egy magyar nemzeti királyt.

Apafi szerint a nemzeti király megválasztásának az évi adó megfizetése esetén a Porta részéről nincs akadálya. Azt is közli, már megkérte a Porta engedélyét a hadjáratához, s a szerződés aláírása után kész hadbaszállni. Követet kíván küldeni Franciaországba, mihelyt megbízottai visszatérnek Varsóból. Igen fontosnak tartja Teleki fővezérségét, ő maga teljesen megbízik benne. A bujdosók egyébként hálátlanok, utal a Telekivel kapcsolatos nehézségekre, ha Béthune nem működik együtt övele, maga is fogja ezt tapasztalni. Béthunetől várja tulajdonképpen, hogy a bujdosókat az iránta való hűségre kötelezze.

Végső soron Forval úgy vélte, Apafi azt a kívánságát akarta kifejezni, hogy Franciaország támogatásával megszerezze a magyar koronát, és azt reméli Béthune befolyására a bujdosók jobban hajlanak az Erdély iránti hűségre.⁴⁶

Béthune márki, mint francia követ jelenléte Lengyelországban, a megkötött lengyel–török béke, valamint a francia ágensek erdélyi utazása meglehetősen riadalmat kelt Bécsben. Először a bujdosókkal próbálnak egyezkedni, majd amikor azok elutasító választ adnak, Sobieski felé fordul a bécsi udvar. A lengyel uralkodó, parlamentje osztrákbarát pártjának hatására, elfogadja a bécsi ajánlatot. 1677. április 24-én Sobieski és Lipót semlegességi szerződést köt.

A nem sokkal később Varsóba érkező magyarokat a király fogadja, és a most megkötött semlegességi egyezmény ellenére titkos segítséget ígér nekik. Ha a helyzet úgy kívánná, menedékjogot biztosít a kurucoknak országában, valamint a csapatok toborzásának, illetve „átvonulásának” engedélyezését is megígéri.⁴⁷

Ezzel legalább részben teljesül Teleki és Apafi kívánsága, akik lehetőség szerint a lengyel uralkodó részvételét óhajtották a megkötendő szerződésben, legalább közvetett módon.⁴⁸

45. HH p. 287.

46. Forval jelentése Béthune-nek 1677. április 5. — idézi HH p. 287—289.

47. Béthune jelentése 1677. május 23. — idézi HH p. 290.

48. Leveleik Sobieskihez 1677. április 11. — GS:TH/VIIa, VIIb In: TT/1886 p. 347—349.

I.4. A varsói szerződés

A Varsóban tartózkodó magyar, illetve erdélyi megbízottak 1677. május 27-én írják alá a szerződést, amely most már legalább valamilyen jogi formába önti Franciaország és a magyarországi elégületlenek, ahogyan a szerződés szövege nevezi őket, konfederáltak valamint az őket támogató Erdély kapcsolatait.

1. A szerződést egyrésztől Franciaország, másrésztől Erdély fejedelme és a magyarországi konfederáltak kötik meg. Az utóbbiak kötelezik magukat egy 15 ezer fős hadsereg felállítására és fenntartására, amelyből 9 ezer lovas, 6 ezer gyalogos, az összes szükséges hadi felszereléssel együtt. Ez a hadsereg a következő júliusban indítja meg a hadjáratot Ausztria ellen, Teleki vezetésével. Azoknak a csapatoknak, amelyeket Béthune Lengyelországból küld, Apafi szabad átvonulást engedélyez, amennyiben nem találnak téli szállást Magyarországon, szállást biztosít számukra Erdélyben, elhelyezésük költségeit Béthune megtéríti.

2. Teleki, a főparancsnok, mindenkor a konfederáltak 10 tagú tanácsának véleményét kikérve cselekszik, a tanácsban jelen van egy francia megbízott is.

3. A francia uralkodó által kifizetett összeg a hadak létszámától függ, ez utóbbi nem csökkenhet 10 ezer fő alá. Franciaország nem kérheti a háború céljaira kifizetett költségei visszatérítését. Biztonság kedvéért a pénz egy Erdélyhez, vagy Magyarországhoz közeleső lengyel városban kerül letétbe.

4. Béthune teljes felelősséget vállal a pénzzállításért lengyel területen, Magyarország, illetve Erdély területén ezt a felelősséget Apafi vagy Teleki viseli.

5. Sem Apafi, sem Teleki, sem a konfederáltak nem csökkenthetik a seregek 15 ezres létszámát a háború vége előtt, illetve a francia uralkodó beleegyezése nélkül, még kevésbé csökkenthetik a Lengyelországból Béthune márki által küldött seregek létszámát.

6. A seregek jó vezetése érdekében felkérlik Béthune-t, hívjon francia tiszteket.

7. Ha a Porta egyenes parancsára, az erdélyi fejedelem nem folytathatja az Ausztria elleni háborút, kötelezi magát a titkos segítség folytatására, Teleki közvetítésével, aki nem hagyja el a fővezérséget.

8. Sem az erdélyi fejedelem, sem a konfederáltak nem köthetnek békét Ausztriával a francia uralkodó beleegyezése nélkül. Amennyiben az utóbbi békét kötne a császárral, minden lehető megtesz, hogy a békeszerződésbe bevegék a magyarokat. Ha ez nem sikerülne, továbbra is folyósítja az ebben a szerződésben kikötött pénzsegély teljes összegét.

9. Ha a tervezett háborúból kifolyólag a fejedelemnek kellemetlenségei támadnának a Portán, a francia uralkodó ígéretet tesz támogatására konstantinápolyi követe útján. A jelen szerződés nem befolyásolhatja károsan a konfederáltak baráti kapcsolatait, illetve kötelezettségeit a Portával.

10. A francia király kötelezi magát évi 100 ezer tallér segély kifizetésére egy 15 ezer fős hadsereg fenntartásának céljára. Az első hat hónapban a konfederáltak további 20 ezer tallért kapnak, és fenntartják a jogot maguknak, hogy követet küldjenek Franciaországba a segély növelését kérni.

11. A király ott használhatja fel ezt a sereget, ahol neki legjobban tetszik, akár Morvaországban, akár Sziléziában, akár a királyi Magyarországon. A szerződés titkos marad, ameddig a király így akarja.

12. A szerződő felek megígérik, hogy híven végrehajtják a szerződést.

13. A francia uralkodó 15 héten belül megküldi a ratifikációs okmányokat, az erdélyi fejedelem és a konfederáltak 10 héten belül. Követet küldenek Franciaországba, hogy megköszönjék a királynak mindazt, amit érdekében tett, s egyidejűleg tájékoztassák őt szükségleteikről és céljaikról.⁴⁹

A megkötött szerződés pontosan mutatja ennek a szövetségnek a problematikus pontjait. Részletesen megjelöli a felállítandó hadseregnek nemcsak a létszámát, de összetételét és felszerelését is.

A bujdosók ugyan nagyobb részt fegyverforgató kismemesekből, illetve néhány főúrból tevődtek össze, ami a vezetést illeti, a legénység alapját pedig az elbocsátott végvári katonaság egyes tagjai, a később vitézlő rendként emlegetett réteg képezte, mégis a franciák jónak látták pontosan megszabni az egyes fegyvernemek arányát.

Az 1671. december 11-én kiadott császári rendelet 8 ezer végvári katona elbocsátását tervezte. A reductió 1672 tavaszán csak mintegy 1500 embert érintett, ezek később a bujdosókhoz csatlakoznak. Ez az oka annak, hogy ettől kezdve a bujdosók megjelölés alatt nem csupán az Erdélybe menekült összeesküvőket kell értenünk, de a hozzájuk csatlakozott végvári katonaságot is. Ennek a hadnak azonban rendes szervezete nem volt, fegyelmet nem ismert, jó hadvezérei ismét csak hiányoztak. Rajtaütésekben ugyan arattak kisebb győzelmeket, a császári hadsereggel szemben azonban nyílt csatában nem túl sok esélyük lehetett. Teljesen érthető tehát, ha a szerződés külön rendelkezik a megfelelő hadvezetés biztosításáról is.

Lényeges szempont a költségek viselésének rögzítése is. Ezen kívül a költségek mindig a sereg tényleges létszámától függenek, a király nem szándékozik több embert fizetni, mint amennyi valóban fegyverben áll.

Állítólag hallgatólagos megegyezés születik, annak ellenére, hogy a szerződés többször visszatér a hadak létszámára, hogy esetleg a létszám mégis 10 ezer fő alá is csökkenthető, természetesen ez esetben a segély is arányosan csökken. Erre látszik egyébként utalni az Akakiának kiadott, július 23-án kelt utasítás részlete is.⁵⁰

A francia fél számára a hadsereg létszámának lehető biztosítása mellett a legfontosabb a tervezett hadjárat hatékonysága, eredményessége. Erre

49. A szerződés szövegét l. OL:TM/X In: TT/1890 p. 519—524.

50. A követi utasítás részletesebb ismertetését l. a II.1. fejezetben. — *Recueil* t. IV. p. 154—155.

vonatkozik, hogy a király fenntartja magának a jogot, hol kívánja felhasználni a felállított hadsereget. Gyakorlatban csakis magyarországi katonai akciókra kerül sor, elég nehezen képzelhető el, hogy a Thököly, vagy pláne Teleki vezette sereg mondjuk Morvaországban szálljon harcba a császári erőkkel. A sziléziai támadás lehetősége inkább az 1675-ös francia— lengyel szövetség idevonatkozó pontjára utal.

Erdély és a bujdosók számára is több fontos pontban kellett, hogy a szerződés biztosítékot nyújtson. Részben a pénzsegély, amelynek szabályozása valóban aprólékosan gondos. Részben, s Erdély számára talán legelső-sorban a Porta jóváhagyásának kérdése. Az esetleges tilalom, illetve a francia diplomáciai támogatás már régóta egyik fő kérdése volt a tárgyalásoknak. A bujdosók portai kapcsolataira vonatkozó kitétel vélhetőleg leginkább a Porta megnyugtatóására került a szerződés szövegébe.

A török kérdésnél is lényegesebb azonban az Ausztriával való esetleges megegyezés. A franciák tulajdonképpen mindvégig attól tartanak, a bujdosók mégis kiegyeznek Béccsel, s ezt igyekeznek megakadályozni, nagynéha megelőzni.

Hogy mennyire nem egyenlő eséllyel szerződik a két fél, Franciaország és Erdély, illetve a kurucmozgalom, talán legjobban az esetleges békekötésre vonatkozó kikötésekből derül ki. A magyarok és Erdély kötelezi magát, hogy kikéri a francia király *előzetes jóváhagyását*, XIV. Lajos viszont csak néhány, a későbbiekben meglehetősen nehezen realizálható ígéretet tesz, részint a békekötés szövegére, illetve a titkos segélyre.

A szerződés azonban, végső soron minden megkötésével, feltételével együtt elérhető közelbe hozza a kuruc—francia katonai együttműködést, s ily módon, annak lehetőségét, hogy ha nem is azonnal Magyarország felszabadítására lehessen gondolni, de maradandóbb eredményeket lehetne elérni a császári hatalommal szemben. A szerződés végrehajtása már nemcsak a szerződő felek akaratától függ, nagyban befolyásolja azt a nemzetközi helyzet alakulása, abban is elsősorban a XIV. Lajos és Lipót császár közötti erőviszony, erőegyensúly változása.

II.1. A varsói szerződés ratifikálása — a hadjárat előkészítése

A szerződés aláírásáról Béthune és Forbin-Janson közös levélben számolt be a királynak, megküldve a szöveget is, 1677. június 2-án. A két diplomata ismételten biztosítja az uralkodót, a segély összegéhez mérten igen nagy jelentőségű lehet a francia diplomácia számára a magyarországi mozgalom. A Lengyelországban toborzandó csapatok indulás-készek lehetnek a részükre Sobieskitől kapott útlevelek kiállítását követően 15 napon belül. Egyúttal jelzik a követek, Révérend-ot ismét Erdélybe küldték. Elsősorban a Telekivel folytatandó tárgyalások céljából, Teleki, úgymond, mindaddig nem tud táborba szállni, míg saját személyére, illetve családjára vonatkozó biztosításokat nem kap, ezenkívül valamennyi pénzt is kér.⁵¹

51. Forbin-Janson és Béthune a királynak 1677. június 2. — idézi HR nr. 134. p. 156—157.

Béthune-t a meginduló toborzások szervezése mellett egy személyes terv is foglalkoztatja a szerződés megkötése után. A bujdosók követői a tárgyalások során felajánlották számára a magyar koronát. Nem lehetetlen, hogy a gondolatot ő maga sugallta Forval és Révérend útján, egyelőre azonban visszautasítja az ajánlatot, elsősorban Telekinek és Apafinak a hadjáratban való részvétele miatt. Mint Pomponne-nak írja azonban, bizonyos benne, hogy a magyarok megismétlik az ajánlatot.⁵²

A király nem vesz tudomást Béthune ambícióiról. Július 2-i levelében a szerződés elfogadását közli, mindössze annyit jegyez meg, előnyös lenne a 8. pontot titkossá tenni, ha erre mód van.⁵³

Július 12-én Pomponne útján a király közli, a szerződést ratifikálta, s erről értesítette Apafit és a bujdosókat is.⁵⁴ Akakiát újra Erdélybe akarja küldeni, hogy ott a francia ágens közelről figyelhesse a szerződés végrehajtását.

A kiadott instructió szerint a király azért választja Akakiát az újabb misszióra, mert az eddigi események folytán mindenkinél jobban ismeri a körülményeket. A király a megkötött szerződés ratifikációs okmányait is rábízta a diplomatára, annak ellenére, hogy előzőleg már egy példányt elküldtek, az uralkodó mindennél fontosabbnak tartja, hogy az ígért időre megérkezzenek az okmányok. Lengyelországba megérkezve, Akakia cselekedjen mindenben Béthune utasításai szerint. Erdélyben biztosítsa a vezetőket az uralkodó jóindulatáról és támogatásáról, erősítse meg elhatározásukat a küzdelem folytatására. Legfőbb feladata azonban, hogy gondosan ügyeljen a szerződésben tett ígéretek betartására, a vállalt létszám és tüzérségi felszerelés meglétére. Mindez annál is fontosabb, mert később ő fogja a segélyeket kifizetni, s neki kell esetleg az arányos csökkentésről dönteni a tényleges létszám szerint. A fizetés pontossága nagyban hozzájárulhat a seregek kellő létszámának biztosításához.⁵⁵

Lengyelországból azonban 1677 július végén Révérend és Forval utazik Erdélybe, annak ellenére, hogy a király határozottan Akakiát jelölte ki. A megbízott személyének változásánál vissza kell gondolnunk a három év előtti, 1674 őszi követküldésre, amikor Forbin-Janson a lengyel királyné bizalmatlanságára hivatkozva akadályozta meg Akakia utazását, s küldte helyette Beaumont-t.

Általában úgy tűnik, Roger Akakia nem túl népszerű, bár vitathatatlanul ügyes, tapasztalt diplomata. Különösen Béthune márki mellőzi szívesen, több ízben csak az uralkodó határozott parancsára, és többszöri sürgetése után indítja el a maga emberei mellett, néha helyett. Révérend abbé egyébként is Béthune titkára, egyúttal nyilván bizalmasa is. A követnek túlságosan nagy szerepe van a kapcsolatok alakításában, túl sok személyes érdeke is fűződik ezekhez, semhogy egy neki nem tetsző személyre bízson fontos feladatokat. A mostani követküldésnél is az ő személyes

52. HH p. 295.

53. A király Béthune-nek 1677. július 2. — idézi HR nr. 135. p. 157.

54. Pomponne Béthune-nek 1677. július 12. — idézi HR nr. 136. p. 158.

55. Mémoire pour servir d'instruction au Sr Akakia allant de la part de S. M. en Pologne 23. juillet 1677. — *Recueil* t. IV. p. 154—155.

döntése, hogy a már előzőleg is Erdélyben tárgyalt két ágense vegye át az Akakiának kijelölt feladatot.

Béthune a király által adott utasítást annyival egészíti ki, hogy mivel ellenzi a Telekivel kötendő külön egyezséget, megbízottai ígérennek Telekinek egy bizonyos külön összeget, amelyet a hadjárat kezdete után 2 hónappal fizetnének ki.⁵⁶

Amikor a francia ágensek elindulnak Erdélybe, a toborzások Lengyelországban már megkezdődnek. Erdélyben még nem tart itt a dolog, a fejedelem a Porta beleegyzésére vár. Egyúttal azonban attól is tart, milyen következményekkel jár, ha nem tartja magát a szerződés előírásaihoz.

„Most már Kd is az héten Kővárban megyen, ha az lengyel hadak ad octavum elérkeznek, az mint az akkori conclusum vala, annál inkább bajosabb leszen az dologtul recedeálni másképpen is, ha valamire a porta maga kezd a dologhoz nyúlni. Már Gyórt is emlegetvén, félő nemzetünk el ne vesszen; ha pedig halasztja is, úgy is oda lesz ez az had; de másképpen is, csak kevés ideig is immár hova teszük őket. Megindulván már az végbeliek is az conclusum szerént, ha csak kicsinnyé vacillálódik az dolog, desperálnak, nem cselekedvén semmit s az conclusum mellől elállván az Francia is disgustálódván az pénzt elviszi és úgy az keresztyénektől is elszakadunk, ha pedig tentálunk; félő az magyar követ írta, rosszban ne essünk. . . Azt is meg kell pedig gondolni már az Kd mellé rendeltetett gyalogok is érkeznek, az hadokat is kiáltják s fogadják, ezeknek ha nem fizet, nem fizet pedig az Francia, mihelyen ellenkezőt ért Kd conclusumával. Hová tesszük azokat is, elosztatások csúfság s kár”, írja Telekinek július 26-án.⁵⁷

A Porta számára a bujdosók francia szövetsége tulajdonképpen igen kedvező, hisz ő maga, miután az év tavasza óta háborúban áll Oroszországgal, nem tud magyarországi hadjáratra vállalkozni.⁵⁸ Konstantinápolyban Nointelt arról igyekeznek meggyőzni, támogassa Franciaország a bujdosókat továbbra is, s egyúttal felvetik egy esetleges közös Ausztria elleni hadjárat tervét. Ez azonban folytatás nélkül marad.

Az Erdélynek adandó engedély ügyében is csak időhúzás folyik. Apafi reménykedik a francia követ segítségével. Nointel azt a véleményét nyilvánítja ki, hogy az erdélyi fejedelem csak a Porta engedélyével fog résztvenni a hadjáratban, a török ellenére semmi esetre sem cselekszik.⁵⁹

Úgy látszik azonban, elsősorban az orosz háború miatt, minden erőfeszítés hiábavaló a Porta háborúbavonására. Végül 1677 őszén a nagyvezér a határszéli pasák és Apafi titkos segítségét ígéri a bujdosóknak, és a következő év tavaszára a szultán egészen bizonyos segítségét.

Az erdélyi fejedelem a török engedély kérésére már július 26-án kiadja hitlevelét Teleki számára, utalva a varsói szerződés 7. pontjára. Biztosítja Telekit, folytathatja a hadjáratot, akár az ő formális parancsa ellenére is: „. . . ha az dolog úgy történnék is, hogy a töröktől való félelmemben parancsolnék is ő kemének, hogy vissza jöjjön, de ő keme ne

56. Béthune levele Forvalnak és Révérend-nak 1677. július végén — idézi HH p. 303.
57. DF:BL p. 162—163.

58. Benczédi p. 82.

59. Nointel a királynak 1677. május 27. — idézi HR nr. 133. p. 154—155.

arrul, hogyha az török parancsolatjából írának is ő kemének visszajöveteli-rül, de hogy nem jön, írást adhasson a francziának.”⁶⁰

A lengyelországi francia követ, amint megérkezik XIV. Lajos jóvá-hagyása, megkezdi a csapatok toborzását, annál is inkább, hiszen biztosnak véli, a magyaroknak nincs hőbb vágyuk, mint a hadjárat minél hamarabb való megindítása.

Erdély csatlakozását ugyan késlelteti a portai engedély elmaradása, a bujdosók viszont annál nagyobb örömmel fogadják a francia segítség lehetőségét.

„Azonban mindön remenségünk kívül Isten az felséghez az francziai király ő felsége szívét megszállván és segítségünkre felindítván... szép királyi kegyelmességét mutatta...” írják, majd kifejtve, hogy miután a Porta mindeddig nem adott határozott választ, vagy engedélyt, s úgy látszik hathatósan segíteni nem tud, éppen ezért, „oly felséges diadalmas királynak rajtunk szánakozó remenségünk felett való nagy kegyelmességét s interressatus nagy rendeknek grátiáját is megvetni, avagy csak halasztani is mind mostanra nézve minekünk, de következendőkben is egész nemzetünknek felette veszedelmesnek ismervén, sok ezer ártatlan lelkeknek az persecutio miatt az igaz evangelica religiótul való elhajlásáért való számadástul Isten előtt lelkünket is felszabadítani kívánván, ...kényszerítettven ama keresztyén királynak kegyelmességét venni, azzal élni, annak segítségünkre küldött hadaival magunkat conjungálni, s ezzel az már követeink által ez nyáron Lengyelországban ineált tractatusnak satisfaciálni, igen szükség-esnek és elkerülhetetlennek ítéltük.” írják Telekinek, szeptember 9-én Zilahról.⁶¹

Ezek szerint tehát már csak az erdélyi fejedelem jóváhagyására kell várni, s azután megindulhat az annyira várt hadjárat.

Apafi azonban továbbra is kénytelen a Porta döntésére várni, olyannyira, hogy augusztus vége felé már Béthune a hadak csökkentését fontolgatja, nem látván biztosnak, Apafi és Teleki egyáltalán végre akarják-e hajtani a szerződést.

Eközben Forval már megállapodott a bujdosókkal, szeptember 10 és 15 között, akár egyedül is, de megindítják a támogatást. Remélték, a bujdosók követei akkorára kedvező válasszal térnek meg a Portáról, s a Béthune által toborzott csapatok is készen lesznek az indulásra. Forval véleménye szerint a bujdosók Teleki és Apafi nélkül is felvehetik a harcot.⁶²

Mindezek alapján Béthune szeptember vége felé elindítja a csapatokat Észak-Erdélybe, Boham gróf parancsnoksága alatt, nem várva tovább Apafi engedélyére. A fejedelem még szeptember közepén is arra kéri a francia megbízottakat, Forvalt és Révérend-ot, várják meg, amíg megjön a Porta engedélye.

A segélycsapatok engedély nélküli belépését Erdélybe Teleki fel akarja használni Thököly és Forval ellen. Ez azonban már nem állítja meg az

60. DF:BL p. 163—164.

61. A bujdosók levele Zilahról Telekinek 1677. szeptember 9. DF:BL p. 61—62.

62. Forval Béthune-nek 1677. augusztus 24. — idézi HH p. 304.

eseményeket. Boham Erdélyt Máramarosban átszelve a Tisza felé vonul, hogy ott találkozzon a bujdosók hadaival. A toborzások útközben is folytatódnak; október 4-én kelt levelében Boham gróf „tudtára adja mindenkinek, ki vérét elébe nem teszi az idegen uralomnak, hogy nem csak biztosítást, hanem havi pénzt is ad, a kapitányoknak 50 aranyat, a hadnagyoknak 25, az alhadnagyoknak 15, a zászlótartóknak 10 arany havi zsoldot fog szerezni.”⁶³

A lengyelországi segélyhadak Munkács mellett egyesülnek a magyar csapatok egy részével, Forval és Boham bármilyen katonai akció előtt az összes bujdosó erő csatlakozását kívánja, ennek érdekében Nyaláb felé vonulnak tovább.

Október 10-én Nyalábvárnál a Boham parancsnoksága alatt egyesült erők nagy győzelmet aratnak a számbeli fölényben levő Schmidt császári hadvezér csapatai felett.⁶⁴ A győztesek Szatmár ostromára nem vállalkoznak, ehelyett tovább vonulnak Debrecen felé. Itt egyesülnek végül a Wesselényi Pál parancsnoksága alatt álló erőkkel, majd még néhány sikeres katonai akció után, a közelítő tél miatt a téli szállásról kénytelenek gondoskodni.

A nyalábvári győzelem után, Apafi és Teleki habozását látva, a francia tisztek egyre határozottabban vetik fel a bujdosókkal való kapcsolattartás közvetlen lehetőségét.⁶⁵ Béthune egyelőre elveti ezt a tervet, vár, meg akarja ismerni Apafi valóságos állásfoglalását. Ezért többek között a bujdosók ratifikációs okmányával novemberben hozzá érkezett Absolont is visszatartja (annak ti. tovább kellene menni Franciaországba), amíg megpróbálja megtudni a fejedelem végleges döntését. El akarja kerülni, hogy azzal vádolhassák a franciákat, ők kezdeményezték a közvetlen tárgyalásokat a bujdosókkal.⁶⁶

Apafi döntése azonban elég súlyos ok miatt késik. Időközben Erdélyben súlyos belpolitikai bonyodalmak támadnak, Apafi és Teleki figyelmét egyre jobban leköti Béli Pál mozgalma, s ez kihat a francia szerződés sorsára is. Teleki, aki ellen Béliéki akciója elsősorban irányul, 1677 őszén igyekszik a békés megoldást szorgalmazni. Apafi elég bizonytalan. Nem is lehet pontosan tudni, milyen mértékű a mozgolódás a Székelyföldön, ahol a pártütők elsősorban igyekeznek fegyveres erőt szervezni. Béliéki megnyerik maguknak Kapy Györgyöt, Apafi portai főkövetét, aki az évi adó beküldése alkalmával, mint később kiderül, összejátszik a lázadók által a Portára küldött Paskó Kristóffal.

Béli pártja azzal igyekszik a maga számára kedvező helyzetet teremteni, hogy bevádolja a Portán Apafit és Telekit, engedély nélkül külföldi

63. Marczali Henrik: *Regesták a külföldi levéltárakból. A Thököly-korszak és a török kiűzésének történetéhez. A berlini levéltárból.* — In: *Történelmi Tár* 1881. p. 522—542. (Továbbiakban: MH:R/BL) — In: TT 1881 p. 522.

64. HH p. 307—308. — Korabeli híradása: *Relation de la victoire remportée sur les troupes impériales, a Nialap en Hongrie le 10 octobre 1677.* — (In fine:) A Paris, 1677. — 4° [6] ff. OSZK — App. H. 989.

65. Révérend Béthune-nek 1677. október 10. — idézi HH p. 305.

66. Béthune jelentése a királynak 1677. november 11. — idézi HR nr. 150. p. 166.

szövetséget kötöttek, idegen hadakat fogadtak be az országba, és háborúra készülnek Ausztria ellen.

A cél nyilvánvaló, s nem is lehet csodálni a választott utat. Jól emlékeznek még II. Rákóczi György szerencsétlen lengyelországi hadjáratára, amit a Porta ellenére indított meg, s amibe olyan csúfosan belebukott.

Most azonban a helyzet merőben más. A bujdosók támogatását a Porta eleve engedélyezte, s tulajdonképpen nincs ellenére az Ausztria elleni vállalkozás sem, bár az nem vitatható, hogy mindaddig nem adott engedélyt Apafinak a hadjáratra. Mindenesetre Paskó „árulkodása” nem jelent olyan meglepetést a Portán, mint talán ezt Béldi hitte, hiszen a Porta legalábbis tudott az erdélyi tervekről.

Mindez azonban az év vége felé még nem világos. Paskó csak novemberben indul, s decemberben Bécsben az a hír kering, hogy Apafi már el is menekült a bujdosók közé, s helyére Béldi került a fejedelmi székbe.⁶⁷

Boham szeptemberi átvonulása idején Apafi és Teleki határozottan ellenezte a franciák akcióját. Az erdélyi politika óvatossága indokolt, ha a török függésre gondolunk, s a fejedelem ritkán tette túl magát azon a tényen, hogy a Porta engedélyét ki kell várni. De a bujdosók és a franciák közvetlen tárgyalásai is okozhatták Apafi és Teleki elégedetlenségét. Teleki már ekkor rossz szemmel nézte Thököly Imre önállósulását, amivel együtt a fiatal gróf egyre nagyobb tekintélyre tett szert, s mint ez a francia jelentésekből kitűnik, a francia tiszték is felfigyeltek rá. Teleki mindent megtett, hogy az Erdélyen való átvonulást megakadályozza.⁶⁸

A Béldi-megmozdulás idején viszont Apafi és Teleki igyekeznek szövetségest keresni. A fejedelem közeledik a bujdosókhoz, Teleki már a francia segélyhadak esetleges igénybevételét is tervezi, ha a szükség úgy hozná.⁶⁹ A fejedelem újabb megbízottat küld a Portára és Révérend útján ismét kéri Nointel támogatását is.⁷⁰ Teleki értesíti Bohamot és a bujdosókat, kész csatlakozni hozzájuk a varsói szerződés értelmében, amennyiben vállalják az esetleges segítségnyújtást Béldiek ellen.⁷¹

Amint értesült a fejedelem és Teleki kéréseiről és hajlandóságáról, Béthune úgy döntött, kihasználja azok félelmét a Béldi-felkeléstől. Válasza szerint a hadakat csak a bujdosók engedélyével küldheti Apafi segélyére, ugyanakkor hajlandó 1500 embert Lengyelországból Erdélybe küldeni a fejedelem rendelkezésére, azzal a feltétellel, hogy Apafi gondoskodik szállásukról, valamint a hadjárat kezdetén Boham csapataihoz való csatlakozásuk engedélyezéséről. Ezzel egyidőben a francia követ utasítja Révérendot, igyekezzen megkötni Telekivel az egyezményt, amit az kíván, s főleg megkapni a hadak számára a Huszt körüli tartózkodás engedélyét.⁷²

67. De la Haye levele Münchenből 1677. december 29. — idézi HR nr. 150. p. 166.

68. Béthune a királynak 1678. február 23. — idézi HR nr. 161. p. 171—172.

69. Révérend Béthune-nek 1678. január 1. és 5. — idézi HR nr. 157; 158. p. 169.

70. Révérend Nointelnek 1677. december 21. — idézi HR nr. 152. p. 167.

71. Forval Béthune-nek 1678. január 19. — idézi HR nr. 160. p. 171.

72. „J'ordonne secrettement . . . de se servir utilement de la crainte présente et du retour de Teleki pour l'obliger pour seureté de sa parole a me laisser mettre des troupes dans son chateau de Hust, lesquelles m'assureront pour toujours du dit Teleki et du passage de Transilvanie.” — Béthune a királynak. 1678. február 1. — idézi HH p. 312.

Bár a Béldi-felkelést végül Apafiék könnyen szétszalasztják 1678 tavaszán, a Portára menekülő összeesküvők továbbra is veszélyesek lehetnek a fejedelem számára. Apafi pozíciójának erősítésére szolgál tehát a franciákkal és a bujdosókkal való kapcsolat szorosabbra fűzése.

Révérend 1678 január végén tudósítja Nointelt az eseményekről, hogy a követ bizonyíthassa a Portán, a lázadók csupán a bécsi udvar eszközei. A Béldi-felkelés idején Erdélybe érkezett császár azonban továbbra is megtilt mindenféle Ausztria-ellenes akciót.⁷³

Miután Apafi nem kapta meg a Porta engedélyét a nyílt támogatásra, 1678 elején titkos segítséget ígér Thökölyéknek, valamint hozzájárul Teleki csatlakozásához. A bujdosók ügyét azonban csak áprilusra sikerül végleg rendezni a Portán, így addig Apafi látszólag nem vesz tudomást még azokról a tárgyalásokról sem, amelyeket Teleki folytat a franciákkal.⁷⁴

A fejedelem a Porta esetleges gyanújának elaltatására megakadályozza, hogy Révérend felkeresse a Kővárban tartózkodó Telekit, így február 17-én Forval köti meg vele a régóta sürgetett egyezményt. Ennek legfontosabb pontjai, hogy elismerik Teleki főparancsnoki tisztét, Kővár erősítésére 10 ezer tallért juttatnak számára. A francia uralkodó assecuratiót biztosít Teleki és családja számára, és rögzítik, vereség esetén menedékjogot kap, XIV. Lajos nem fogja kiadni ellenségeinek. Évenkénti segílyt köt ki Teleki magának, valamint ezen felül, háború esetén, tisztségének megfelelő pénzösszeget. Végül leszögezik, „ha az fejedelem szükségére kívántatnék, mindenféle hadat elvihesse, így quartélyok is leszen.”⁷⁵

Béthune április 16-án jóváhagyja a kővári egyezményt, megerősítve Teleki egyes kívánságait.⁷⁶

Márciusban Boham csapatainak helyzete kritikussá vált. A Porta, miután megtiltotta Apafinak a hadjáratot, utasítja a váradi és a budai pasát, úzzék ki a hódoltsági területekről a bujdosókat és a lengyelországi segílyhadakat.⁷⁷

Teleki befogadja őket Máramarosba, ez újabb támadásokat eredményez ellene az országgyűlésben, ezúttal olyan élesek, hogy Apafi is kénytelen színleg tiltakozni Boham erdélyi jelenléte ellen.⁷⁸

Béthune most már mindenképpen ki akarja kényszeríteni Apafi döntését. A fejedelmet megfenyegetve, hogy nyilvánosságra hozza a szerződést, végül eléri, hogy Apafi 1678. április 13-án ratifikálja az okmányt.⁷⁹ A fejedelem minden óvatosság ellenére kénytelen erre a lépésre. Nem akar szakítani Franciaországgal éppen akkor, amikor még nem tudja, hogyan alakul Béldiek ügye a Portán. Ez az aggodalom erősebbnek bizonyul annál,

73. Révérend Nointelnek 1678. január 31. — idézi HH p. 313.

74. Révérend Nointelnek 1678. február 28. — idézi HR nr. 162. p. 172.

75. OL:TM/XIX — In: TT/1870 p. 531. — Teleki ratifikációja március 8-án kelt. — idézi HH p. 314.

76. OL:TM/XXVII — In: TT/1890 p. 536—537.

77. Nointel Béthune-nek 1678. február 23. — idézi HH. p. 315.

78. „Me tamen certum fecit P. T. secreto, quod id faciebat contra mentem suam, et ut se liberaret ab importunis.” — Révérend levele Telekinek 1678. március 29. — OL:TM/XXIV — In: TT/1890 p. 534—535.

79. EOE t. XVI. p. 497—498.

vajon hogyan reagál a török udvar az engedélye nélkül megkötött szerződésre. Béthune azzal is fenyegeti, hogy a csapatokat akár ellene is felhasználhatják ellenfelei, továbbá utasítja Révérend-ot, hagyja el a fejedelmi udvart, ha Apafi még mindig nem lenne hajlandó a jóváhagyásra.⁸⁰ A ratifikációról beszámoló jelentésben a francia követ azt is megjegyzi, igyekezett felhasználni a fejedelemasszony befolyását is Apafi megnyerésére.⁸¹

Valójában a fejedelem nem túl sokat kockáztat, hiszen a szerződésben már kikötötte, csak akkor hajtja végre a megállapodás pontjait, ha a Porta megadja erre az engedélyt. Megígéri ugyanakkor, hogy hozzájárul Teleki csatlakozásához és fővezérségéhez. Teleki főgenerálisságát a bujdosók március 10-én, somkúti gyűlésükön elismerik.⁸²

A fejedelem még mindig aggályos, igyekszik a lehető legjobban biztosítani magát. „Az francziai királynak is írtunk, a Betunnak is; ezekkel a levelekkel mindazonáltal édes Teleki uram ügyeljen Kd, hogy a portáról ne legyen valami busulásom” írja Telekinek április 5-én.⁸³

Miután Apafi követei 1678 tavaszán sikeres tárgyalásokat folytattak a Portán, az odamenekült Béliéiek megbüntetését kérve, március végén Teleki is elküldte a maga megbízottját, hogy megkapja a bujdosók fővezéri tisztségének elfogadásához szükséges engedélyt. A török, bár formálisan visszautasította a kérést, illetve írásban nem adták ki az engedélyt, hallgatlagosan hajlott a beleegyezésre. Radics, Teleki megbízottja, végül a nagyvezértől szóbeli ingenlő választ kapott.⁸⁴ Az április 29-i audiencián a nagyvezér közölte Teleki követével, teljesíti kérését, azzal a feltétellel, „qu'il n'attira point d'ennemis a Sa Hautesse et qu'il ne les introduis pas dans son royaume de Transsilvanie”⁸⁵ A Béthune által Erdélybe küldött csapatokkal kapcsolatban pedig figyelmeztette a fejedelmet „de ne point introduire la guerre dans ses etats”.⁸⁶

II.2. A hadjárat 1678 tavaszán—nyarán

Teleki megegyezésével egyidőben a hadi előkészületek egyre erőteljesebben haladnak előre. Thököly március 22-én írja Telekinek: „Értem Révérendnek jövetelit és több Kdnek lengyelországi híreit is, melyek mind jók csak hogy sok idő múlásával várhatjuk azon híreknek valóságát, az mi mostani dolgainkban pedig nihil mora periculosius.”⁸⁷ Teleki március 11-én a fejedelemtől, kimenetelével kapcsolatban maga személyére, és családjának

80. Béthune jelentése a királynak 1678. április 1. — idézi HR nr. 165. p. 174.

81. Béthune a királynak 1678. május 10. — idézi HR nr. 181. p. 182.

82. TR:TM p. 224—225.

83. DF:BL p. 175.

84. „Le vizir est bien aise de son engagement et comme sa politique neluy permet pas encore de l'approuver publiquement, il faut se contenter d'une approbation tacite.” Nointel levele Révérend-nak 1678. április 28. — idézi HR nr. 174. p. 179.

85. „nem szerez ellenséget a szultánnak és nem hozza be a csapatokat Erdélybe”

86. „egyáltalán nem vonja be a háborúba a szultán országait” (értsd: Erdélyt)

87. *Gróf Thököly Imre levelei.* Sajtó alá rendezte Deák Farkas. Budapest 1882. (Továbbiakban: DF:TL) XXIII p. 21.

assecuratiót kér, mivel március 14-re tervezte eredetileg indulását. Ez azonban halasztást szenved, majd április elején újabb, a Bédírről szóló vakhír alapján Apafi ismét otthonmarasztotta Telekit. Pár nap múlva azonban az aggályok elültek.

Teleki április 18-án bejelenti az erdélyi rendeknek a hadak közé való kimenetelét.⁸⁸ Ekkorra azonban már a bujdosók igen türelmetlenül várják, Thököly április 26-án írja, hogy a katonák nagy része „akármit mondjon az ember, csakugyan nem hiheti Kd kijövetelét, mondván sokan, bárcsak pünkösdre lenne. . . igyekezvén eddig is hitetni vélek, már Kd útban van, és az követek is útban tanálják, annál inkább tartózkodják meg, ha kinek eloszlásra való kedve volna is, az várna, hogy míg már azon követség meg tér hozzájuk, senkit közüllük nem is félhetni. Kegyelmed Uram azért cselekedjék Zákány uramék visszabocsátásában az maga bölcs iteleti szerint, hadd jöhetnének meg in tempore, és mi is adhatnók meg Kegyelmednek rendes böcsületit.”⁸⁹

Absolon április végén azt írja Lengyelországból, hogy ugyan a pénz már elindították a franciák, de egyébként egész Lengyelországban eléggé magyarelles hangulat uralkodik. Elsősorban a királyra nehezedik nagy nyomás, még a lutheránus dán király is Ausztria oldalán állva fenyegeti Sobieskit. A hadak fizetésével kapcsolatban is vannak vitái Béthune-nel, aki „fizetni akar a hadaknak számszerint, elkezdvén a fizetést mezőben való számlástul” s Absolon hiába hivatkozik arra, „hogy illendő volna, sőt a resolútió is azt kívánja, hogy fizettetné a termino coniunctionis”.⁹⁰

Teleki május 16-án értesíti Béthune-t elindulásáról, egyúttal sürgeti az ígért segílyt és hadat. Ekkor küldi Béthune-nek Apafi ratifikációs okmányát is, valamint az Absolonnak szóló megbízó levelet.⁹¹

A fejedelemnek június folyamán írt leveleiben Teleki panaszkodik a francia tisztek fősvénységére, s egyúttal tudósít útirányáról is. Apafi egy válaszában csodálkozással írja, az a hír terjed, hogy Teleki az ő akarata ellenére ment volna a bujdosók közé, holott ő maga is csatlakozni készül.⁹²

Teleki július 1-én megírja, a bujdosók felégették Szendrő városát, válaszul az ottani őrség akcióra.⁹³ Ezután Torna vára következik, amelyet Semsei Pál vérontás nélkül átad, majd Szendrő alól eljőve, Putnokot kezdik ostromolni, ennek őrsége egy idő után a kuruc hadakhoz csatlakozik. A fizetlenség azonban a sikerek ellenére is probléma marad, a franciák nem sietnek az ígért segílyek elküldésével. Július 14-én Teleki arról panaszkodik, ha a hadak nem oszlanának oly nagy mértékben a pénz elmaradása miatt, Kassa vagy Tokaj ellen menne, így azonban lehetetlen.⁹⁴

88. *Teleki Mihály levelezése* I–VIII. Szerk. Gergely Samu. Budapest 1906–1926. (Továbbiakban: TML) t. VIII. p. XVIII–XIX.

89. TML t. VIII. nr. 150. p. 174.

90. TML t. VIII. nr. 154. p. 179–186. és Szilágyi Sándor: *Absolon Dániel külföldi követségei*. (Továbbiakban: SZ:AD) In: *Történelmi Tár* 1883. VI. — In: TT/1883 p. 4–5.

91. TML t. VIII. nr. 161. p. 194–195.

92. TML t. VIII. nr. 181. p. 219.

93. TML t. VIII. nr. 182. p. 219–220.

94. TML t. VIII. nr. 188. p. 223.

Július 20-ra már Szerencset is hódoltatták a bujdosók hadai. Az órség itt is csatlakozott az ostromlókhoz. Meghódolt Boldogkő is, és Tokaj városát is felégették. A hadjárat, eddig legalább, úgy látszik szinte teljesen a várak ostromára korlátozódik, Teleki nyílt csatába nem bocsátkozik. Ennek az óvatosságnak több oka van, lehet. Az egyik, a hadak viszonylagos rendezetlensége, és nem túl magas harc képessége. Mégiscsak sokat számít, hogy a különböző seregek nem túl régen harcolnak együtt, ráadásul irányításuk is idegen tisztekre van bízva. De Teleki egyébként sem kifejezetten hadvezéralkat. Nem szívesen kockáztat, óvatossága közismert, úgy a politikában, mint a hadakozásban. Ez az óvatosság azonban ebben a helyzetben nem túl eredményes.

Thököly a hadjárat kezdete óta különváltan folytatta harcait, július végén azt tervezi, a két hadsereg egyesül Eperjes alatt, és megvívják a várat.⁹⁵ Augusztus legelején azonban Telekit betegsége arra kényszeríti, hogy az eperjesi vállalkozást feladva, visszahúzódjon Kővárba.⁹⁶ A még együtt levő hadak ekkor Telekit követve szintén Erdély közelében Erdőszáda környékén helyezkednek el.⁹⁷

Leslie tábornok, akivel az összecsapást Teleki mindvégig kerülte, hadait összegyűjtve, most a magyar hadak után indul. Miután azonban nem éri őket utol, Erdélybe már nem csap be. Eddigre a bujdosók és a segélyhadak oszlása egyre nagyobb mértékű. A hadak továbbra is fizetetlenek, Nemessányi, akit a segély sürgetésére küldenek Béthune-höz, eredmény nélkül tér vissza. A francia követ azt kívánja, a kurucok küldjenek megbízottat a lengyel országgyűlésre, majd azzal küldi el a pénzt.

Teleki visszavonulása után Thököly egymagában folytatja a Felvidéken a katonai akciókat. A mellette álló hadakkal a bányavárosokat sorra hódoltatja.⁹⁸ Teleki eredetileg azt tervezi, amint egészsége jobbra fordul, ismét csatlakozik Thökölyhez. Annál is inkább, mert újra terjed róla a hír, hogy a németek által megvesztegetve tartózkodik a hadjárattól.

Október végére azonban Thököly, részben a sikerek hatására, Bécsből fegyverszüneti ajánlatot kap. Miután az eddigi hadjárat során bebizonyosodott, hogy a franciák az ígért segítséget csak nagyon lassan küldik, a bujdosók Szalay Pált küldték az udvarhoz, hangsúlyozottan csak az ajánlatok meghallgatására. Számításba kellett azonban venni a közelítő telet, szálláshelyet keresni a hadaknak. Ennél is súlyosabban esett latba, hogy a Thököly ellen elindított császári hadtól a kuruc sereg november 1-én Barsszentkeresztnél vereséget szenved.

Thököly ezután elfogadta a fegyverszünetet, egyúttal Erdély nevében is, mivel Szalay Pál küldetése idejére Apafi megkapta a Porta erre szóló felhatalmazását.

Amire tehát Teleki elindulna, a megkötött fegyverszünet szükségtelenné teszi csatlakozását.

95. TML t. VIII. nr. 197. p. 229—230. nr. 200. p. 232.

96. TML t. VIII. nr. 205. p. 235—236.

97. TML t. VIII. nr. 215. p. 243—244.

98. DF:BL p. 83.

A fegyverszünet rögzítette a hadjárat legfőbb eredményét: a kuruc hadaknak téli szálláshelyül az addig „érintetlen” részeket, Bereg és Ung vármegyéket engedte át, elismerve ezzel, hogy a hadak minden eddiginél nagyobb területre terjesztették ki fennhatóságukat.⁹⁹

II.3. A francia diplomácia kuruc kapcsolatai a nymwegeni béke előkészítése idején

A francia politika az Erdéllyel és a bujdosókkal felvett kapcsolatokat illetően, egyetlen percig sem gondolt a támogatás folytatására egy esetleges Ausztriával megkötendő béke után. A magyarországi diverzió XIV. Lajos számára alkalmas eszköznek látszott, hogy Lipótot rákényszerítse békefeltételeinek elfogadására. Ennek megfelelően, amint a béke lehetősége felcsillant, a magyarországi vállalkozás érdektelenné vált a francia politika számára.

1678 tavaszán Franciaország nagy győzelmet aratott Németalföldön. Gand bevétele egyúttal figyelmeztetést is jelentett Hollandia és szövetségesei számára, amennyiben továbbra is visszautasítják a béketárgyalásokat, Antwerpen, s talán Amszterdam is következhet. XIV. Lajos békefeltételeinek ismertetésekor joggal gondolhatta, immár közel áll a megegyezéshez.

Ezeknek az eseményeknek a hatására a francia udvar egyre valószínűbbnek látta az osztrák békét is. Következésképp a magyarországi hadjárat egyre kevésbé volt fontos. Annál is inkább, mert, mint Pomponne írta Béthune márkinak, a hadi események folytán „tartani kellett az aktívabb török beavatkozástól.”¹⁰⁰ Pomponne levelét mindössze két nappal előzi meg Apafi régen várt jóváhagyása a varsói szerződésre vonatkozóan. Erről s a hadjárat előkészületeiről írja Béthune április végén:

„tout semble présentement se disposer mieux que jamais a une forte diversion en Hongrie”.¹⁰¹

Ebben a pillanatban, amikor a magyarországi ügyek biztatóan alakultak, Franciaország nem döntött azonnal a támogatás megszüntetéséről, az uralkodó távolabbi szándékai ellenére sem. Egyébként is a franciaellenes koalíció résztvevői csak június 22-én határozták el a béketárgyalások megkezdését.

A magyarországi kuruc hadjárat idején, 1678 tavaszán—nyarán, két irányzat szabja meg a francia diplomácia tevékenységét. Alapvető immár a béke előkészítéseként a lassú, fokozatos visszavonulás. Ennek egyik legfőbb jele, hogy az ígért segélyösszegeket nagyon nehezen, vagy egyáltalán nem fizetik ki. A másik jellemző viszont, hogy amíg a békekötés biztossá nem válik, éppen a magyarországi „diverziót” tartják alkalmasnak arra, hogy a császári udvart rákényszerítsék a tárgyalásokra. Ennek megfelelően,

99. Benczédi p. 86.

100. Pomponne levele Béthune-nek 1678. április 15. — idézi HR nr. 168. p. 175.

101. „minden eddiginél alkalmasabban rendeződnek el a dolgok egy erős magyarországi diverzió érdekében” — Béthune a királynak 1678. április 24. — idézi HR nr. 172. p. 177.

a visszavonulás mellett, még fenntartják legalább a segítség látszatát, nehogy a bujdosók idő előtt kiegyezve a császárral, Bécs haderejét a nyugati hadszíntéren fel tudja használni.

XIV. Lajos június 10-én közli Béthune-nel, hogy Franciaország kénytelen lemondani a bujdosók támogatásáról abban a pillanatban, amint megkötik a békét Ausztriával. Addig azonban fontos biztatni minden olyan mozgalmat, amely a császárt az aláírásra hajlíthatja.¹⁰²

Többszöri megtorpanás után, Franciaország augusztus 10-én aláírta a békét Hollandiával, s ugyanezen a napon szövetségese, Svédország is fegyverszünetet kötött Orániai Vilmosmal. A császárral kötendő béke még távoli, Franciaországnak továbbra is érdeke a magyarországi mozgalom. A király tehát arra utasítja Béthune-t, továbbra is bátorítsa Telekit és a bujdosókat a harc folytatására.¹⁰³ Amint megkötötte a békét Béccsel, írja, a bujdosóknak is a császárral való megegyezést fogja ajánlani. Egyelőre nagyon elégedett a hadjárat sikereinek hírével, ezek ugyanis Felső-Magyarországon csapatösszevonásokra kényszerítették Lipótot.¹⁰⁴

Béthune márki, aki az egész időszakban a tárgyalások fő irányítója volt, s látta, hogy egyrészt a hadjárat alakulása, másrészt a nemzetközi hadihelyzet egyaránt a megegyezés felé irányítja az eseményeket, igyekezett olyan megoldást találni, amellyel tisztes módon szabadulhat a francia diplomácia a varsói szerződés kötöttségei alól. Az egyik legalkalmasabb ürügyet ehhez Sobieski szolgáltatta.

A hadjárat kezdete óta a lengyelországi segélycsapatok Erdélybe irányítása, valamint a toborzások folytatása, egyre nagyobb mértékben keltették fel a lengyel uralkodó ellenzékének rosszallását. Az osztrákbarát párt egyre határozottabban szólította fel Sobieskit, tiltsa meg Béthune-nek, hogy bármiféle kapcsolatokat tartson fenn Erdéllyel és a magyarokkal. Béthune helyzetét tovább nehezítette a francia származású királyné, aki nyíltan a francia érdekek ellen mozgósított. A maga részéről erre elsősorban személyes okai voltak, állítása szerint az apját ért otthoni sérelmek hatására fordult szembe Franciaországgal.

Sobieski végül is kénytelen volt engedni a többoldalú nyomásnak. Már 1677 októberétől kezdve, az osztrákbarát párt hatására, a franciák által vezetett hadakhoz csatlakozó minden tisztet fej- és jószágvesztés fenyegett.¹⁰⁵ 1678 májusában pedig a király megengedi az egyik osztrák párti tábornoknak, hogy az lezárjon minden határátkelést Erdély felé, megakadályozva ezzel a kapcsolatot Béthune és Teleki hadai között. Nemcsak a bujdosók Lengyelországban tartózkodó követét, Nemessányit, de a francia tiszteteket is inzultusok érték.

Béthune szemrehányásaira, mely szerint Sobieski lekötelezettje a francia királynak, a lengyel uralkodó azzal válaszolt, mentenie kellett a látszatot. A nemzetgyűlés összehívása is hamarosan esedékes, néhány intézkedés

102. HR nr. 186. p. 185.

103. A király Béthune-nek 1678. július 1. — idézi HR nr. 188. p. 185—186.

104. A király Béthune-nek 1678. július 22. — idézi HH p. 325.

105. Béthune a királynak 1677. október 10. — idézi HH p. 311.

nélkül, akár általános lázadástól is tarthatott volna. Ennek a magyarázatnak némiképp hitelt ad, hogy júniusban úgy látszik, Sobieski ismét közeledik a bujdosók felé. Kijelenti, a határt meg fogja nyitni, mentegetőzik a Nemessányit ért inzultus miatt, és nagy ünnepélyességgel fogadja az ekkor éppen Lengyelországban tartózkodó erdélyi és magyar megbízottakat. Jóindulata jeleként útlevelet biztosít Absolonnak francia útjához. Nem sokkal később azonban újabb incidensek következnek, igaz a lengyel uralkodó ezután ismételten kifejezi sajnálkozását.

Béthune Sobieski változó állásfoglalásait a király személyes gyengeségére magyarázza. Ehelyett azonban sokkal inkább egy lassan érlelődő politikai irányváltásról van szó Lengyelország külkapcsolataiban. 1678 tavasza óta szinte egész Európa meg van győződve arról, hogy a francia—osztrák béke küszöbén állnak. Lengyelországban a diplomácia irányítói felismerték, hogy a francia uralkodó az Ausztriával megkötött béke birtokában nem fogja támogatni a magyarokat. A francia segítség megszüntével viszont Lengyelország igen kényes helyzetbe kerülhet Ausztriával szemben, amennyiben továbbra is aktívan részt vesz a kuruc mozgalom magyarországi támadásának előkészítésében. Ezt egyetlen módon lehet elkerülni, ha még a francia békekötés előtt egyességre lép Sobieski a bécsi udvarral.

Lengyelországnak annál inkább is érdekében állott a közeledés Ausztriához, mert tartott egy esetleges magyarországi török invázió lehetőségétől. Ebben az időszakban Varsóban a Portát veszélyesebbnek tartották, mint Bécsot, és úgy ítélték meg, Ausztriát és Lengyelországot összeköti az oszmán terjeszkedés megakadályozásának érdeke. Az év eleje óta pedig sokasodtak a jelek, amelyek arra mutattak, hogy a Porta az orosz háború ellenére sem vesztette szem elől Magyarországot, s csak a kedvező alkalomra vár.

Ezzel egyidőben a pápa is lépéseket tett Sobieski befolyásolására. Előbb a lengyel uralkodót szólította fel a zurawnói béke megtörésére, majd a lengyel püspöki kart utasította, térítsék el Sobieskit a török béke ratifikálásától. Végül külön-külön felkéri a francia és az osztrák uralkodót, mielőbb kössék meg egymás között a békét, hogy segíthessék Lengyelország törökellenes háborúját.

Ilyen körülmények között, Sobieski, minden ígérete ellenére, az 1678 elején a bujdosók ellen hozott határozatok fenntartása mellett döntött. Gyakorlatilag a toborzások megakadályozása, illetve a határzár fenntartása, ez a két intézkedés szinte teljesen lehetetlenné tette a kurucmozgalomnak szánt komolyabb segítség átjuttatását. A Franciaországtól, illetve Erdélytől való elszakadás Sobieski számára sem történhetett meg egyik napról a másikra. A lengyel uralkodó egyelőre, minden szakítás dacára, törekszik legalább a kapcsolatok fenntartására, s ez a törekvése egybeesik a francia diplomácia pillanatnyi irányvonalával.

Béthune, miután a király leveléből értesül, hogy a békekötés után XIV. Lajos nem kívánja tovább támogatni a magyarokat, július 15-én hosszú emlékirattal fordul Pomponne külügyi államtitkárhoz. Véleménye szerint, bár a varsói szerződés, megkötése óta számos módosítást szenvedett, Franciaország továbbra sincs kevésbé elkötelezve, mint volt a kapcsolatok kezdetén. Egyetlen megoldást lát a segélyek megszüntetésére, ha az uralkodónak sikerül a magyarokat, illetve Erdélyt bevenni a békeszerző-

dés pontjaiba. Amennyiben Franciaországnak még érdekében áll nehézségeket támasztani Béccsel szemben, úgy a magyarországi diverzió erre igen alkalmas lenne. Sőt a csapatok létszámát akár 30 ezerre is lehetne emelni, bár az viszonylag nagyobb költséggel járna. A fő ellenérv, hogy Sobieski komolyan tart a török megszállástól a következő hadjárat során. Felmerül az is, hogy a bujdosók támogatásával a francia udvar megkönnyítené a Porta magyarországi intervencióját. Ebben az esetben pedig XIV. Lajosra hárul a török behívásának erkölcsi ódiuma.

Ha viszont a francia uralkodó meg akarja szüntetni a segélyeket, a lehető legóvatosabban kell eljárni. Biztosítani kell a csapatok visszavonását, s igyekezni kell általában a szerződés nem végrehajtásának felelősségét a kurucmozgalomra hárítani. Ezenkívül pedig lehetőleg valami olyan kárpótlást keresni a bujdosóknak, hogy azok ne érezhessék magukat teljes mértékben becsapva. Különbén a király hirtelen döntése a végső kétségbeesés erejével hatva a magyarokra, akár Boham csapatait is veszélybe sodorhatná. Ráadásul egy ilyen lépés a lengyelek teljes bizalomvesztését is eredményezheti. Amúgy is közeledik már Sobieski Ausztriához, ha azt látják, XIV. Lajos nem teljesíti szerződéses kötelezettségeit, ez csak tovább erősítheti az osztrákbarát pártot.

Béthune a segélyek beszüntetése esetén, úgy véli, Sobieskire kell hárítani a magyarok előtt a felelősséget, mondván, az általa támasztott nehézségek akadályozzák a franciákat. Ennek érdekében a követ jónak látja, hogy Pomponne közölje a francia udvarba érkező Absolonnal, az uralkodó továbbra is támogatni akarja a magyarokat, és már utasította is Béthune-t, tegyen meg mindent, hogy elrendezze a vitás kérdéseket Sobieskivel. Igyekezzenek megnyerni Absolon bizalmát, 1000 talléros ajándékkal is, és indítsák vissza a lehető leghamarabb, nehogy gyanút fogjon a francia udvar valódi szándékait illetően. Teleki és Thököly megnyerésére, illetve biztosítására, az előbbinek 15 ezer livre ajándékot, az utóbbinak a király 2000 talléros ajándékát ígérjük meg Absolon által.¹⁰⁶

Az uralkodó augusztus 5-i levelében kifejti, semmiféle biztos választ nem tud adni Béthune javaslataira, mindaddig, míg a béke meg nincs kötve. „Jusques la, continuez a nourrir cette guerre qui peut estre tres capable dans la conjuncture presente de determiner l'Empereur a accepter la paix.”¹⁰⁷

Béthune időközben Révérend egy leveléből úgy értesül, hogy Apafi, biztosra véve immár a Porta engedélyét, hajlandó tárgyalásokat kezdeni Franciaországgal a megindítandó hadjáratról. A követ ennek alapján arra gondol, talán még jobb lenne a fejedelemre hagyatkozni, aki egy adott subsidium fejében nemcsak a bujdosók támogatását vállalhatná, de Boham csapatait is szolgálatába fogadhatná.

Miután a követ biztosra vette, hogy Apafi célja a magyar korona megszerzése, úgy vélte a fejedelem vállalkozásának támogatása az egyetlen

106. Béthune levele — idézi HR nr. 189. p. 186—189.

107. „Addig folytassa ennek a háborúnak a támogatását, amely igen alkalmas lehet a jelen helyzetben, hogy a császárt a béke elfogadására bírja.” — idézi HR nr. 193. p. 191.

mód, amivel el lehetne kerülni Magyarország nyugati részének megszállását. Amennyiben nem Apafi vezeti ugyanis a hadjáratot, a török sokkal inkább vezető, irányító szerepet játszik a támadásban, így óhatatlanul török hódító hadjárattá válik, az eredetileg kuruc támadásnak induló vállalkozás. Apafi vezetése viszont feltételezi, hogy siker esetén, a fejedelem, mint magyar király éppolyan adófizetője marad a Portának, mint eddig volt. Ily módon a nemzetközi közvélemény előtt a francia segítség nem a török térhódítás eszköze, elősegítője, hanem Apafi szövetsége.

A fejedelemmel kapcsolatban ugyan nehézség lehet annak protestáns volta. Ezzel kapcsolatban a követnek az az elképzelése, amint Apafi elérte áhított célját, a magyar koronát, nyilatkozatban biztosítaná alattvalói számára a lelkiismereti szabadságot, s így senki nem veheti rossz néven a francia uralkodótól, hogy egy protestáns fejedelem számára nyújtott segítséget.¹⁰⁸

A magyarországi hadjárat sikereiről, a sorra hódoltatott erősségek, várak csatlakozott őrségéről, Torna, Putnok, Szerencs elfoglalásáról, s Thököly felvidéki, szepességi sikereiről érkező, erősen túlzott hírek Sobieskit egyre nyugtalanabbá teszik. A lengyel uralkodó attól tart, ha bizonyossá válik, hogy Franciaország többé nem támogatja a bujdosókat, azok a Portához fordulnak katonai segítségért. Lengyelország számára a török katonai jelenlét Magyarországon meglehetősen nagy aggodalmat okoz. Éppen ezért, hogy ezt az igazán nem kívánatos fordulatot elkerülje, Sobieski új javaslatot tesz XIV. Lajosnak. Kéri, támogassa őt abban, hogy a magyarországi mozgalom szövetségeseként Magyarországot Litvániához hasonló feltételekkel Lengyelországhoz csatolhassa.¹⁰⁹

XIV. Lajos szeptember 1-i levelében válaszolt Béthune emlékiratára, és Sobieski javaslatára. A Hollandiával augusztus 10-én aláírt békét még nem ratifikálták. A császárral folytatott tárgyalásokon pedig semmi biztos eredményre nem jutottak eddig. Így mindaddig, míg nem teljesen bizonyos a Lipóttal aláírandó békeszerződés, nem tud végleges döntést hozni a magyarországi diverzióval kapcsolatban. Általában a magyar tárgyalásokon a követ igyekezzen időt nyerni. Sobieskit általánosságban biztathatja, a francia uralkodó érdeklődéssel fogadta a magyar koronára vonatkozó terveit. Egyúttal várja a további részleteket a terv megvalósítására, s annak eszközeire. Apafi és a magyarok ügyében a legfontosabb, amit Béthune-től vár, „le maintenir dans les bonnes dispositions ou il est jusques a cette heure.”¹¹⁰ Az elmondottakat jól példázza Absolon Dániel franciaországi követjárása. 1678 szeptemberében érkezik Fontainebleau-ba, ahol sokáig vár a kihallgatásra. Eleinte azért halasztják az audienciát, írja Telekinek, mert a spanyol béketárgyalások folynak, ezenkívül pedig még nem érkeztek meg Béthune márki jelentései. Ráadásul „sok tökéletlen hírek folynak Bécsből,” elsősorban arról, hogy a bujdosók megegyezésre készülnek a

108. Béthune jelentése 1678. július 28. — idézi HR nr. 192. p. 190.

109. Béthune a királynak 1678. augusztus 2. — idézi HH p. 335.

110. „megtartani őt azokban a kedvező szándékokban, amelyekben idáig volt” A király levelei Béthune-nek 1678. szeptember 1., 8., 15. — idézi HH p. 335—336.

császárral. Absolon szerint, amint megkötik a spanyol békét, Bécs is jobban hajlik majd a megegyezésre, bár a Flandriából Strasbourg felé irányított francia hadakról szóló hírek, a „generalis békesség” ellen hatnak.¹¹¹

Pomponne-nal folytatott tárgyalásain a magyar megbízott igyekezett a bujdosók fegyverszüneti tárgyalásairól szóló bécsi híreszteléseket cáfolni, s feltárta a kurucmozgalom helyzetét. Telekinek szóló jelentésében azt is megállapítja, hogy bár a császár úgy tűnik, tart a francia királytól, Franciaország is kimerült a hosszú hadakozásban. Szerinte a békekötés csak XIV. Lajostól függ, és igen közel van. Pomponne ugyan biztosította, hogy egy esetleges békekötés ellenére a király továbbra is támogatja a bujdosókat.¹¹²

Végül október 27-én fogadja a király Absolont. „Magát igen kegyelmesen deklarálta” s közölte, a magyarok kéréseire majd Béthune ad választ, számára teljhatalmat biztosított a magyar ügyben.¹¹³

Szeptember 17-én ratifikálták a holland békét, majd két nappal később megkötötték a békeszerződést Spanyolországgal. Szeptember 29-én közli XIV. Lajos Béthune-nel, a porosz és magyar vállalkozásra együttesen évi 100 ezer tallért tud áldozni. Miután a porosz ügy amúgyis lezárult, hozzájárul, hogy az egész összeget Magyarországon használják fel. Oly módon, hogy még a császárral való békekötés esetén is maradjon ebben az országban egy titkos osztrákellenes párt.¹¹⁴

A visszavonulóban levő francia diplomácia számára a Thököly és a bécsi udvar között kezdett fegyverszüneti tárgyalások 1678 őszén újabb kiváló alkalmat szolgáltatnak.¹¹⁵ Bár kizárólag fegyverszünetről van szó, arról is a későbbiekben, hiszen most még csak a feltételek ismertetésénél tartanak¹¹⁶, a varsói szerződés alapján ezeket a francia udvar akár szerződésszegésnek is tekintheti. Ehhez csak további erősítésül szolgál a november 1-i, barsszentkereszti vereség híre, illetve, hogy Thököly a vesztes csata után megkötötte a fegyverszünetet.

A december végén Varsóban tartózkodó Absolonnak Béthune a szemérettel, hogy a magyarok „ő felsége híre és tanácsa nélkül kötöttek fegyverszünetet.” Éppen ezért a király által ígért segélyeket, illetve a kedvező választ a bujdosók kéréseire csak akkor adhatja meg, ha meggyőződött, hogy a magyar nemzet „in tractatu megmaradott és hogy azon communitas egy corpusba vagyon, kivel ő nagysága tractált.” Hiszen a bujdosók a maguk nevében kötötték meg a fegyverszünetet, végeredményben Teleki és Erdély részvétele nélkül. Ezért olyan hangsúlyos az „egy corpus” míg a kötelezettségekre figyelmeztet az „in tractatu” kitétel.

A francia követ igen sajnálatosnak tartja, hogy Thököly és Teleki nem értesítette Bohamot a fegyverszüneti tárgyalásokról. Így ugyanis a magyar hadak visszavonulása Eperjes alól, anélkül, hogy megkísérelték volna az ostromot, rendkívül sokat ártott ügyüknek a francia udvarban.

111. SZ:AD/X. — In: TT/1883 p. 14—16.

112. SZ:AD/XI — In: TT/1883 p. 16—18.

113. SZ:AD/XII — In: TT/1883 p. 18—19.

114. HH p. 336.

115. DF:BL p. 87.

116. DF:BL p. 90—91.

Absolon igyekezett kivédeni Béthune vádjait. Újra elmondta, Béthune „sem tractatus szerint, sem az ő nagysága resolútiója szerint nem fizetett”, s elmaradt a lengyel király támogatása is. Így érthető, hogy a francia segílyre igen komolyan számító magyarok, felismerve, hogy sem Sobieski nem segít, pedig ez előfeltétele lett volna a hatékony együttműködésnek, sem pedig a franciák nem törekszenek a szerződést betartani, valamint a „generalis békesség közel vagyon”, a maguk biztonságáról a fegyverszünet által igyekeztek gondoskodni.

A bujdosók nem „contra fidem” tárgyalnak Bécsben, Szalai csak meghallgatja az udvar ajánlatát. Telekinek szóló levelében azonban Absolon kéri, a bujdosók és a kancellár mielőbb tájékoztassák a francia követet a bécsi megbeszélésekről, annál is inkább, mert Bécs terjeszti a megegyezés hírért.¹¹⁷

A fegyverszünet megkötése után Thököly követet küld Varsóba Béthune-höz. Amikor január végén megbízottjuk visszatér Lengyelországból, a bujdosók Apafihoz fordulnak segítségért. Megírják, a francia követ részletes tájékoztatást kért a fegyverszüneti egyezményről, ehhez képest dönt majd a segélypénzek és a hadak ügyében. Béthune maga hozzájárulna az esetleges további tárgyalásokhoz, amit a kurucok a császáriakkal folytatnának, csak azt köti ki, értesítsék a francia királyt előzetesen.

A bujdosók kéri a fejedelem támogatását, vagy bocsásson rendelkezésükre elegendő számú hadat, és pedig minél hamarabb, vagy pedig járuljon hozzá a béketárgyalások folytatásához.¹¹⁸

Ugyanebben az időben Thököly már ezt írja Telekinek: „Isten tudja egyedül dolgunknak végét, az török segítséghez nem bízhatunk, a németnek sem hihetünk, az francziáktul sem várhatunk. . .”¹¹⁹

Néhány héttel később már egészen nyilvánvaló a tárgyalások elhúzóadásának egy másik nagy kára is. Thököly arról számol be Telekinek, igen sokan hagyják el a tábornok közl is, annál is inkább, hiszen a francia segítségben sem bíznak többé.¹²⁰

*

1678 végétől XIV. Lajos úgy döntött, visszavonja a Boham parancsnoksága alatt Erdélyben tartózkodó csapatokat és nem járul hozzá többé ilyen jellegű hadak fenntartásához.

A nymwegeni békét a francia uralkodó és Lipót császár 1679. február 5-én kötötte meg, a ratifikációs okmányokat április 19-én cserélték ki. Ennek megfelelően a francia király 1678 végétől már semmi fontosságot sem tulajdonít a magyar ügynek, s a hadaknak járó fizetség helyett örömmel fogadja Béthune javaslatát, hagyják lassanként eloszlani a Lengyelország irányába húzódó, egyre rendezetlenebb seregeket.

A még Erdélyben maradt, ott téli szállást nyert hadakat, s elsősorban a tiszteket, XIV. Lajos intencióinak megfelelően, 1679 áprilisában Béthune

117. SZ:AD/XIV — In: TT/1883 p. 21—23.

118. DF:BL p. 92—93.

119. DF:TL/XXXI. p. 31. — 1679. január 31.

120. DF:TL/LXIX p. 80—82. — 1679. február 27.

visszarendeli Lengyelországba. Hozzáteszi az utasításhoz, a visszavonulás gyorsasága ne veszélyeztesse a hadak biztonságát.¹²¹

A francia tisztek, távozásuk előtt, kénytelenek Apafi felszólításának engedve, beszámolni a hadak eloszlásáról. Fogadtatásuk a fejedelmi audiencián, az előzetes számonkérő hang ellenére kedvező, s ennek nyilvánvaló magyarázata, hogy Apafi lehetőség szerint folytatni akarja a Franciaországgal való tárgyalásokat.¹²²

1678 decembere óta Révérend több ízben jelezte Béthune-nek, hogy a fejedelem követséget akar küldeni Varsóba. Elsősorban az a célja Apafinak a diplomáciai misszióval, hogy kinyilvánítsa szándékát, hajlandó fegyveresen támogatni a bujdosókat, amennyiben a francia udvar fedezi számára a hadjárat költségeit.

Az 1679 februárjában Lengyelországba érkezett erdélyi követek előadták, Apafi meg van győződve arról, hogy a Porta megadja végre az engedélyt a hadjáratához. Éppen ezért megújítja javaslatát, és hajlandó 15 ezer emberrel csatlakozni a bujdosók hadaihoz. Feltételei: a francia uralkodó rendszeresen, egy havi előleggel, fizeti ezt a sereget. Amennyiben XIV. Lajos békét köt a császárral, a trakta pontjaiban foglaltasson benne a magyar ügy. Ezenkívül a háború megindításakor és befejezésekor egyaránt 15 ezer dukátot fizessen neki a király.

A fejedelem megbízottai ismételten leszögezték, hogy mivel a Porta semmiképpen nem engedélyezi a bujdosók számára a Béccsel való békekötést, éppen ezért bizonyos, hogy Erdély és Apafi maga is megkapja a hozzájárulást a hadjáratához.

Béthune, amikor válaszában biztosította Apafi követeit, hogy az ajánlat igen érdekes a francia udvar számára, valójában elsősorban időt akart nyerni. Mindenesetre kitérő válasszal, s azzal, hogy utasítást kér XIV. Lajostól, visszabocsátotta az erdélyi követeket. Együttal írt Révérendnek, igyekezzen megállapítani, mennyire komolyak a fejedelem szándékai.¹²³

XIV. Lajos azonban hamarosan közli a lengyelországi követtel, a magyar ajánlatok számára teljes mértékben érdektelenek. Béthune közölje a bujdosókkal, hogy a császárral kötött béke értelmében nem áll módjában irányukban újabb kötelezettséget vállalni.¹²⁴

Az elutasítás ellenére a tavaszi hónapok élénk diplomáciai manővereket hoztak Erdélyben. Révérend és Forval ott-tartózkodásuk alatt igyekeztek minden lehetséges esetre felkészülni. Béthune a nymwegeni békeszerződés aláírása, illetve nyilvánosságra hozatala előtt megígérte Apafinak, a francia uralkodó a szerződésben, mint szövetségését fogja megemlíteni az erdélyi fejedelmet.

Apafi, Boham és Forval elutazásakor Absolont ismét Lengyelországba küldte, hogy közvetítse kéréseit a franciákhoz. Elsősorban a hadak téli szállásának költségeit szerette volna megkapni. Béthune-nak írt levelében

121. Béthune a királynak 1679. április 8. — idézi HR nr. 221. p. 205.

122. Béthune levele a királynak 1679. március 29. — idézi HR nr. 220. p. 205.

123. Béthune a királynak 1679. február 24. — idézi HR nr. 215. p. 201—202.

124. A király levelei 1679. március 20., 24. — idézi HH p. 344.

ismét kérte, a francia uralkodó vegye be a magyar ügyet az európai békeszerződésbe.

Béthune május 15-én emlékiratban fejti ki véleményét a magyar ügygel kapcsolatban. Apafi olyan nagy tisztelettel bánt a francia megbízottakkal, hogy lehetetlen nem teljesíteni kéréseit. Elsősorban a békeszerződésre vonatkozó kérése látszik jogosnak, bár a francia diplomata úgy véli, jó lenne még a bujdosókat is megemlíteni, mint szövetségeseiket. Ami a fejedelem anyagi igényeit illeti, nem esik szó arról, hogy ki kellene fizetnie a teljes összeget, amit kér. A követ körülbelül 5–6 ezer tallérnyi ajándékot javasol, s hozzáfűzi, ha a hadakat nem is fizették már egy év óta, ugyanezt nem tehetik meg a tisztekkel.¹²⁵

A francia uralkodó június 8-án értesíti Apafit, elfogadta kérését a békeszerződésre, a bujdosók ügyében azonban sajnos nem tud semmit tenni, azaz ők nem fognak szerepelni, mint XIV. Lajos szövetségesei.¹²⁶

Absolon július 12-i jelentésében ugyanerről számol be, azzal, hogy úgy látszik, XIV. Lajos nem akar teljesen elállni a magyar ügyek támogatásától. Béthune ugyanis biztosítja Absolont, vagy 3 ezer tallért, vagy más jelentős ajándékot fog küldeni a fejedelemnek. A francia követ egyúttal Telekinek is „annualis pensiót” ígér.¹²⁷

XIV. Lajos mindezekkel az ajándékokkal és ígéretekkel kötelezettségeitől próbált szabadulni, amelyet a magyarok iránt vállalt. Annyi bizonyos, nem kívánta a teljes szakítást. 1679 nyarán visszatért Béthune egy előző javaslatához, igyekezzenek egy franciabarát pártot alakítani Erdélyben. Ehhez, szükség esetén, még bizonyos pénzösszegek kifizetését is engedélyezte, olyan személyek részére, akiket Béthune alkalmasnak talál a francia uralkodó politikájának támogatására.¹²⁸

Ez az utasítás a háttere az Apafinak, illetve Telekinek tett ígéreteknek. Béthune konkrét javaslatait az uralkodó augusztus végén elfogadta, s közölte, hamarosan intézkedik, hogy a pénz megérkezzen. Pomponne mindenestre azt ajánlja a követnek, csak általánosságban tárgyaljon, ne bocsátkozzon túlzottan részletekbe.¹²⁹

Absolon szeptember–október folyamán írt jelentéseiben mindegyre Béthune ígéreteit emlegeti, s kifejezi meggyőződését, hogy a békeszerződés aligha lesz hosszú életű. Többek között, úgy látja, Lengyelországban is van valami bizakodó hangulat ezzel kapcsolatban. Ha Erdély inclusiója a békeszerződésben nem is vált hasznára Apafinak, mindenestre nagy dicsőséget jelent.

Egy másik levelében óvja Telekit attól, hogy maga folytasson tárgyalásokat Bécsben, de azért az a véleménye, hogy az alkalmat nem kellene elszalasztani. „Innen a hadakozásnak continuálására való segítséget nem remélhet ember.” Amúgy is jól látja a francia ígéretek valódi értékét: „itt is gyakorta fényesek a szók...”¹³⁰

125. Béthune Pomponne-nak 1679. május 15. — idézi HR nr. 225. p. 207–208.

126. EOE t. XVI. p. 659.

127. SZ:AD/XVIII — In: TT/1883 p. 26–28.

128. A király Béthune-nek 1679. június 16. — idézi HR nr. 229. p. 210.

129. Pomponne Béthune-nek 1679. augusztus 31. — idézi HH p. 348.

130. SZ:AD/XX–XXIII — In: TT/1883 p. 29–37.

A magyarok reményei végül is nem váltak valóra, mert a francia király ugyan fenntartotta kapcsolatait a kurucmozgalommal a következő években is, jelentősebb együttműködésre, a megváltozott nemzetközi viszonyok közepette többet nem került sor Thököly Imre és XIV. Lajos között.

A kurucmozgalom francia kapcsolatainak aktív korszaka jó időre lezárult, hogy majd a Rákóczi-szabadságharc diplomáciája élessze újjá ezeket a hagyományokat.

LES RELATIONS FRANÇAISES DES MÉCONTENTES HONGROIS

1674—1679

E. HÉJJAS

Au deuxième moitié du 17e siècle, surtout après la bataille de Szentgotthárd et le traité de paix de Vasvár qui le suivait en 1664, les dirigeants de l'opposition hongroise, appelés généralement les Mécontents, se décidaient de plus en plus à chercher de l'aide pour leur lutte contre la domination Habsbourg.

C'est après la chute de la conjuration Wesselényi, aux années 1673—74 que les premiers contacts ont été pris entre Louis XIV et les Mécontents. A cette époque, où les guerres de Louis XIV en Europe de l'Ouest étaient presque continues, la France avait l'intérêt de chercher des alliés dans l'Europe de l'Est, contre son adversaire le plus important, l'Empire Habsbourg. En assistant les luttes des Hongrois, et maintenant ainsi la guerre en Hongrie, Louis XIV pouvait s'assurer des conditions favorables à sa politique, puisque l'empereur Léopold Ier ne put concentrer toutes ses forces en Europe de l'Ouest.

Pour les Mécontents, l'alliance même secrète de Louis XIV, a offert l'espoir des relations avec l'Europe chrétienne.

Malgré tout, une véritable alliance entre la France et les Hongrois ne s'est réalisée qu'en 1677, avec le traité de Varsovie, signé, par le marquis de Béthune, ambassadeur de France en Pologne, d'une part, et par les représentants des Mécontents et ceux du prince de Transsylvanie, de l'autre.

Le traité de Varsovie a prévu la continuation de la guerre en Hongrie, à l'aide des subsides annuelles payées par Louis XIV. Les Français envoient également des soldats recrutés en Pologne, ainsi que des officiers français pour seconder la direction militaire.

Malgré les succès du campagne de 1678, qui étaient les plus importants depuis 1672, le début des guerres des Mécontents, Louis XIV, après la signature du traité de paix avec l'Empereur, à Nimègue, en février 1679, n'avait plus d'intérêt à continuer les relations avec les Hongrois. Ainsi, la période active des relations des Mécontents avec la France s'est achevée.

Les relations franco-hongroises ont connu un renouveau seulement à l'époque de la guerre d'indépendance du prince François Rákóczi II, au début du 18e siècle.